

บทที่ ๒

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษา พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ – ๕ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการนนทบุรี ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาประกอบในการวิจัย โดยมีลำดับดังนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับจริยธรรม

๒.๑.๑ ความหมายของจริยธรรม

๒.๑.๒ องค์ประกอบของจริยธรรม

๒.๑.๓ ลักษณะของจริยธรรม

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

๒.๒.๑ ด้านความมีระเบียบวินัย

ก. ความหมายของความมีระเบียบวินัย

ข. ประเภทของความมีระเบียบวินัย

ค. การปลูกฝังความมีระเบียบวินัย

๒.๒.๒ ด้านความรับผิดชอบ

ก. ประเภทของความรับผิดชอบ

ข. ความสำคัญของความรับผิดชอบ

ค. แนวทางในการส่งเสริมความรับผิดชอบ

๒.๒.๓ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต

ก. ลักษณะของพฤติกรรมความซื่อสัตย์

ข. ความหมายของความซื่อสัตย์สุจริต

๒.๒.๔ ด้านความเสียสละ

ก. ความหมายของความเสียสละ

ข. ลักษณะของพฤติกรรมการเสียสละ

ค. ความสำคัญของความเสียสละ

๒.๒.๕ ด้านความกตัญญูกตเวที

ก. ขอบเขตของความกตัญญูกตเวที

ข. ลักษณะความกตัญญูกตเวที

ค. ประเภทของความกตัญญูกตเวที

๒.๒.๖ ด้านความขยันหมั่นเพียร

ก. ความหมายของความขยันหมั่นเพียร

ข. ลักษณะพฤติกรรมของความขยันหมั่นเพียร

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับจริยธรรม

๒.๑.๑ ความหมายของจริยธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ ☐ให้ ☐ความหมายของจริยธรรมว่า ☐
หมายถึง ธรรมที่เป็ ☐น ☐ประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม^๑

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)^๑ ได้อธิบายความหมายของจริยธรรมว่า เป็นคำที่มีความหมายไม่ชัดเจน พูดยได้โดยย่อว่ามี ๒ แบบ แบบที่หนึ่งเป็นแบบที่เราบัญญัติขึ้นมาเป็นศัพท์ทางวิชาการจากตะวันตก ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Ethics เป็นคำใหม่ที่ใช้ไม่นานมานี้ในทางตะวันตก จริยธรรม (Ethics) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติ หลักความประพฤติ ซึ่งเน้นพฤติกรรมที่แสดงออกไปภายนอก เฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์อีกแบบหนึ่งเป็นความหมายที่เป็นไปโดยศัพท์เดิม ถ้ามองถึงหลักทางพุทธศาสนา คำว่า จริยธรรม มาจากคำว่า จริยะ + ธรรมะ ธรรมะในที่นี้แปลว่า สิ่งหลัก หรือ ข้อ ส่วน จริยะ แปลว่า ความประพฤติ แต่ถ้าดูให้ลึกซึ้งจะเห็นว่า จริยะนั้น เป็นคำศัพท์ในภาษาบาลีตามไวยากรณ์ มาจากรากศัพท์ว่า จร จริยะ เป็นเพียงพิธีการทางไวยากรณ์เพื่อจะให้ รากศัพท์ที่เป็นกริยาเป็นนามขึ้นมา จริยะ เป็นปัจจัย (Suffix) เมื่อนำไปประกอบกันก็เป็น จริยะ ซึ่งเป็นคำนาม ฉะนั้น ความหมายที่แท้จริง อยู่ที่ จร แปลว่า เทียวไป เดินทางไปเป็นรูปธรรม ถ้ามองทางนามธรรม ก็เปรียบเทียบกับการเดินทางเหมือนกัน คือ การดำเนินชีวิตซึ่งมีความหมายตั้งแต่ ความคิด จิตใจและพฤติกรรมในทางพระพุทธศาสนา คำว่า จริยะ นี้ใช้เป็นพิเศษในคำว่า ธรรมจริยะ ธรรม แปลว่า ประเสริฐ จริยะ แปลว่า การดำรงชีวิต ดังนั้น ธรรมจริยะ คือ

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๗.

^๑พระธรรมปิฎก, (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม , (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕.

การดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ ความหมายของจริยธรรมของตะวันตก แตกต่างกับทาง
พระพุทธศาสนา จริยธรรม ตามความหมายของทางตะวันตก มองเพียงด้านหนึ่งของชีวิตเท่านั้น
โดยการเน้นการแสดงออกภายนอกเป็นพฤติกรรมที่มองเห็นได้หรือมีผลกระทบต่อสังคม เป็นต้น
ส่วนจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนา มองชีวิตทั้งระบบ ทั้งกาย วาจาหรือใจ

ดังนั้น คำจำกัดความแบบตะวันตก คุณธรรมจึงเป็นเรื่องของคุณสมบัติทางจิตใจ
จริยธรรม คือ พฤติกรรมที่แสดงภายนอกมองเห็นได้ ส่วนความหมายทางพระพุทธศาสนา
จริยธรรมก็ครอบคลุมทั้งหมด ส่วนคุณธรรมเป็นส่วนหนึ่งในจริยธรรม

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช^๐ ได้ให้คำจำกัดความคำว่า “จริยธรรม” เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่
ควรประพฤติ ในกรณีใด สถานการณ์ใด ในโอกาสหรือเวลาใด เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนา
ประเทศ ส่งเสริมให้บุคคลเป็นสมาชิกของสังคมที่กำลังพัฒนา ไม่ขัดต่อการพัฒนาและส่งเสริมให้
การพัฒนาเป็นไปด้วยดี

เสถียรพงษ์ วรรณปก^๑ กล^๑ว^๑ จริยะ มาจากคำว^๑จร แปลว^๑ประพฤติ
และอริยะ แปลว^๑ควร ซึ่งสรุปได้^๑๑ หมายถึง ความดีความงามของสิ่งที่ควรประพฤติ
ทั้งหลาย

นิธิ เอียวศรีวงศ์^๑ กล^๑ว^๑ จริยธรรม คือ กฎเกณฑ์^๑หรือมาตรฐานในการ
ประพฤติทางกาย วาจา ใจ เกี่ยวกับความดี-ความชั่ว ถูก-ผิด

จันทน์ ทองประเสริฐ^๕ ให้ความหมายของจริยธรรมว่า จริยธรรมในความหมายขั้นต่ำ
หมายถึง ศีลธรรม หรือ กฎศีลธรรม ซึ่งเป็นธรรมในระดับเดียวกับศีลอันนับว่าเป็นธรรมะขั้นต้น
ของการดำเนินชีวิตเท่านั้น แต่ความหมายที่แท้จริงของคำว่าจริยธรรม หมายถึง หลักการดำเนินชีวิต
ที่ต้องพัฒนาไปตามลำดับจนถึงขั้นพ้นทุกข์หมดกิเลสทั้งปวง

^๐สิวลี ศิริวิไล, จริยธรรมตามแนวคิดตะวันตกและตะวันออก : นานาทัศนะเกี่ยวกับจริยธรรม ,
(กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายการพิมพ์สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน, ๒๕๓๖), หน้า ๒.

^๑เสถียรพงษ์ วรรณปก, “ความหมายของจริยธรรม”, วารสารการศึกษาแห่งชาติ ๒๘ ฉบับที่ ๖
(ส.ศ. - ก.ย. ๓๗) : ๑๔- ๒๐.

^๑นิธิ เอียวศรีวงศ์, จริยธรรมในการศึกษาสำหรับอนาคต, วารสารการศึกษาแห่งชาติ ๒๘ ฉบับที่ ๖
(ส.ศ. - ก.ย.๓๗) : ๒๑ - ๔๑.

^๕จันทน์ ทองประเสริฐ, หลักการครองตน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สนุกอ่าน, ๒๕๔๐),
หน้า ๑๔.

พระมหาทองสุรย์ สุริยโชโต^๑ ให้ความหมายของจริยธรรมซึ่งมาจาก จริย+ธรรม จริยธรรม แปลว่า ธรรมคือจริยะ หรือหลักแห่งจริย ได้แก่ ข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติตาม ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ จริยธรรมของชนกลุ่มหนึ่งอาจไม่เหมือนกันกับจริยธรรมของชนอีกกลุ่มหนึ่ง จริยธรรมสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตและสังคมของมนุษย์ เพื่อให้สังคมของมนุษย์เป็นสังคมที่ดีเป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่มนุษย์นั่นเอง

พระเมธีธรรมาภรณ์^๒ สรุปไว้ว่า ☐ จริยธรรม คือ แนวทางการประพฤติปฏิบัติให้ ☐ คนดีเพื่อประโยชน์ ☐ สุขของตนเองและ ☐ นรวม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน^๓ ให้ความหมาย ☐ จริยธรรม หมายถึง ระบบการทำความความดี ละเว้น ☐ ความชั่ว คำที่ยังมีความหมายไม่ ☐ ชัดเจน คือ คำ ☐ “ระบบ” ซึ่งหมายถึงทั้งสาเหตุที่บุคคล จะกระทำหรือไม่ ☐ กระทำและผลของการกระทำหรือไม่ ☐ กระทำนั้น ตลอดจนกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเหล ☐ นี้ ☐ การที่คนเราจะทำความดีหรือไม่ ☐ มากน ☐ ยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่ ☐ กับสาเหตุทั้งภายในและภายนอกตัวบุคคล สาเหตุภายใน คือ ลักษณะทางจิตใจ ☐ งๆ เช ☐ น ไม่ ☐ ห็นแก่ ☐ ตัวแต่ ☐ ห็นแก่ ☐ ส ☐ นรวมการม ☐ ีอนาคตและความสามารถควบคุมตนเองความเชื่อว่า ทำดี จะนำไปสู่ ☐ ผลและการทำชั่วด ☐ ีองโดนลงโทษ นอกจากนั้นยังเกี่ยว ☐ ึงกับลักษณะทางจิตใจทางด ☐ นอื่นๆ คือความพอใจและเห็น ☐ วยกับความดี ☐ งๆ และเห็นความสำคัญของความดีเหล ☐ นั้น เช ☐ น ความซื่อสัตย์ ☐ การเคารพกฎระเบียบและกฎหมายความสามัคคี เป ☐ นด ☐ น

ประกาศรี สืออำไพ^๔ ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง หลักความประพฤติที่อบรมกิริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัย ให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม คุณค่าทางจริยธรรมชี้ให้เห็นความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระบบแบบแผนตาม

^๑พระมหาทองสุรย์ สุริยโชโต, เอกสารวิชาการเพื่อพัฒนาวิชาชีพครูสังคมศึกษาแนวทางการพัฒนาค่านิยมและคุณธรรมของเยาวชนในปัจจุบัน : การปลูกฝังจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : พี เอ ลีฟวิ่ง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๕.

^๒พระเมธีธรรมาภรณ์, “ความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรม จริยศาสตร์และจริยศึกษา”, **ความรู้คู่คุณธรรม** : รวมบทความเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมและการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๘๗ – ๑๑.

^๓ดวงเดือน พันธุมนาวิน, “**ครูกับการปลูกฝ ☐ จริยธรรมแก่ ☐ นักเรียน**”, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ส ☐ เสริมการศึกษาและจริยธรรม จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘-๒๓.

^๔ประกาศรี สืออำไพ, **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗.

วัฒนธรรม ของบุคคลที่มีลักษณะทางจิตใจที่ดีงาม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่โน้มนำให้บุคคล มุ่งกระทำความดีละเว้นความชั่ว มีแนวทางความประพฤติอยู่ในเรื่องของความดี ความถูกต้อง การ ปฏิบัติตนเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อยและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรมและ มโนธรรมที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดี โดยมีสำนึกที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามค่านิยม ที่พึงประสงค์

ไพฑูรย์ สีนารัตน์และประนอม รอบคำดี ^{๐๐}ให้ความหมายของ จริยธรรมว่า จริยธรรม แยกออกเป็น จริย+ธรรม คำว่า จริยะ หมายถึง ความประพฤติหรือกิจที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า ธรรม มีความหมายหลายอย่าง เช่น คุณความดี หลักคำสอนของศาสนา หลักปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น “จริยธรรม” จึงได้ความหมายตามตัวอักษรว่า “หลักแห่งความ ประพฤติ” หรือ “แนวทางของการประพฤติ”

เพียเจท์ (Piaget) ^{๐๐} ให้ความคิดเห็นว่าจริยธรรมเป็นลักษณะประสบการณ์ของมนุษย์ และหน้าที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการให้ความร่วมมือ เกี่ยวกับการจัดเตรียมทางสังคมในเรื่องความ สนใจและอนามัยส่วนบุคคลและความสัมพันธ์ร่วมกันในการกระทำ ตามสิทธิและหน้าที่ของบุคคล ในสังคม

โคห์ลเบิร์ก (Kohlberg) ^{๐๐} ได้กำหนดความของจริยธรรมว่า จริยธรรม คือความรู้ที่คิดชอบชั่วดี เป้ากฎเกณฑ์และมาตรฐานของความประพฤติใน สังคมซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนกระทั่งเป็จริยธรรมของตนเองโดยอาศัยกฎเกณฑ์จากสังคม เป็เครื่องตัดสินใจ การกระทำนั้นถูกหรือผิดนอกจากนั้นยังรวมถึงสิ่งที่ทุกคนเลือกกระทำ ในการตัดสินใจความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

สรุป คำว่าจริยธรรม คือ สิ่งที่บุคคลแสดงออกหรือประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามและ เหมาะสม ทั้งกาย วาจาและใจ โดยใช้อย่างรู้สติปัญญา เหตุผล รวมทั้งการปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานที่ถูกต้ออง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสงบสุขของตนเองและสังคม ไม่เป็นโทษแก่ผู้อื่น

^{๐๐}ไพฑูรย์ สีนารัตน์และประนอม รอดคำดี, **ความรู้คู่คุณธรรม**, รวมบทความเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมและการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๗๔.

^{๐๐}ดวงเดือน พันธุมนาวิน, **ครูกับการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียน**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ส่งเสริมการศึกษาและจริยธรรม, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖.

^{๐๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

๒.๑.๒ องค์ประกอบของจริยธรรม

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ กล่าวว่า องค์ประกอบของพฤติกรรมจริยธรรมที่สำคัญมีดังนี้^{๐๐}

๑. การประเมินความถูกผิดของพฤติกรรม ประการแรกคือการประเมินความถูกผิดของพฤติกรรมต่างๆ

๒. ความเชื่อเกี่ยวกับผลกรรม บุคคลจะประเมินตามความเชื่อของตนเองว่าพฤติกรรมอย่างหนึ่งๆ จะนำไปสู่ผลอะไรบ้าง ผลแต่ละอย่างมีโอกาสดังเกิดขึ้นมากน้อยเพียงใดและมีความน่าปรารถนามากน้อยเพียงใด ความเชื่อเกี่ยวกับผลกรรมนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในการกำหนดพฤติกรรมของบุคคล

๓. ปฏิกริยาทางจริยธรรม เป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อการกระทำต่างๆ ทั้งที่เป็นการกระทำของตนเองและการกระทำของผู้อื่น ปฏิกริยานี้แสดงออกมาเป็นความรู้สึก เช่น ชื่นชม ละอาย ฯลฯ และแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอก เช่น การยอมรับและการต่อต้านปฏิกริยานี้ เรียกว่า ปฏิกริยาทางจริยธรรม (Moral Reaction) และเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคม ทั้งที่เป็นของตนเองและของผู้อื่น

๔. ปทัสถาน คือ บรรทัดฐานตามการรับรู้ การรับรู้ว่าคุณค่าอื่นๆ ในสังคมมีพฤติกรรมอะไรมากน้อยเพียงใดและคาดการณ์ว่าคุณค่าอื่นๆ ในสังคมมีแนวโน้มที่พฤติกรรมอะไรมากน้อยเพียงใด และการคาดการณ์ว่าคุณค่าอื่นๆ ในสังคมมีแนวโน้มที่จะทำพฤติกรรมอะไรมากน้อยเพียงใด เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของพฤติกรรมจริยธรรมปทัสถานตามการรับรู้มีผลต่อความเชื่อเกี่ยวกับผลกรรมและปฏิกริยาทางจริยธรรมและส่งผลถึงศักยภาพพฤติกรรม

๕. ศักยภาพพฤติกรรม เป้าหมายขั้นสุดท้ายของการศึกษาพฤติกรรมจริยธรรมของคนในสังคม คือ การประเมินศักยภาพของการเกิดหรือไม่เกิดพฤติกรรมหนึ่งๆ ศักยภาพพฤติกรรมเป็นผลจากการประเมินความถูกผิดของพฤติกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับผลกรรม ปฏิกริยาทางจริยธรรมและการรับรู้ปทัสถานพฤติกรรมของบุคคลต่างๆ ในสังคม การประเมินศักยภาพพฤติกรรมของคนในสังคมอย่าง

^{๐๐}พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ, (กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๗-๘.

ถูกต้อง จะนำไปสู่การพยากรณ์พฤติกรรมของคนในสังคมนั้นได้และจะนำไปสู่การส่งเสริม ป้องกัน และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่างๆ ได้อย่างตรงเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ

เจียมจิต บุญรักษ์^{๐๐} กล่าวว่า การจำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมตามความคิดเห็นของนักจิตวิทยานั้นมีความคล้ายคลึงกัน แต่เรียกชื่อต่างกันออกไป ซึ่งอาจสรุปได้ว่า จริยธรรมจำแนกเป็น ๓ องค์ประกอบ คือ

๑. องค์ประกอบทางปัญญา (Cognition) คือ ส่วนที่เป็นความรู้ ความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรม ซึ่งเป็นความรู้ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงาม สามารถตัดสินแยกพฤติกรรมที่ดี ที่ถูก ที่ควร ออกจากพฤติกรรมที่ไม่ดี ไม่ถูก ไม่ควร มโนทัศน์อื่นที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ ได้แก่ ความคิดทางจริยธรรม (Moral thought) ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral value) ความเชื่อทางจริยธรรม (Moral judgment) การใช้เหตุผลทางจริยธรรม (Moral reasoning) และความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรม (Moral cognition)

๒. องค์ประกอบทางอารมณ์ (Affection) คือ ความรู้สึกหรือปฏิกิริยาที่มีต่อลักษณะหรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมว่า ชอบหรือไม่ชอบเพียงใด ซึ่งส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้น องค์ประกอบในด้านนี้มีความหมายกว้างกว่าความรู้ ความเข้าใจเชิงจริยธรรมของบุคคล เพราะรวมทั้งความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้นๆ เข้าด้วยกันและองค์ประกอบด้านนี้ยังสามารถเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้ มโนทัศน์ที่ใช้เรียกแทนองค์ประกอบนี้ ได้แก่ เจตคติทางจริยธรรม (Moral attitude) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral feeling) และปฏิกิริยาทางจริยธรรม (Moral reaction)

๓. องค์ประกอบทางพฤติกรรม (Behavior) คือ พฤติกรรม หรือ การกระทำที่บุคคลแสดงต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสิ่งแวดล้อม เป็นพฤติกรรมที่สามารถตัดสินได้ว่าดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควรซึ่งเป็นอิทธิพลส่วนหนึ่งที่มีผลต่อการกระทำ หรือ ไม่ควรกระทำ พฤติกรรมใดจะขึ้นอยู่กับอิทธิพลขององค์ประกอบทั้งสองประการที่กล่าวมาแล้ว พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่นๆ ทั้งนี้เพราะการกระทำในทางที่ดีและเลว ของบุคคลนั้นส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ของสังคม มโนทัศน์ที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ ได้แก่ ความประพฤติทางจริยธรรม

ประกาศรี สืออำไพ อธิบายว่า จริยธรรมเป็นเครื่องกำหนดหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิต เป็นแนวทางให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบเรียบร้อย ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบดังต่อไปนี้^{๐๙}

^{๐๐}เจียมจิต บุญรักษ์, “การศึกษาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษาวิทยาลัยพลศึกษาในภาคเหนือ”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๓๔), หน้า ๑๐.

^{๐๙}ประกาศรี สืออำไพ, พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม, หน้า ๑๒.

๑. **ระเบียบวินัย (Discipline)** เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่ง สังคมที่ขาดกฎเกณฑ์ทุกคนสามารถทำทุกอย่างได้ตามอำเภอใจ ย่อมเดือดร้อนระส่ำระสาย ขาดผู้นำผู้ตาม ขาดระบบที่กระชับ ความเข้าใจเป็นแบบแผนให้ยึดถือปฏิบัติ การหย่อนระเบียบวินัยทำให้เกิดการละเมิดสิทธิและหน้าที่บทบาทของแต่ละบุคคลชาติใดไร้ระเบียบวินัยย่อมยากที่จะพัฒนาไปได้ทัดเทียมชาติอื่นบุคคลจึงควรปฏิบัติตามจารีตประเพณีของสังคม

๒. **สังคม (Society)** เป็นการรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมอย่างมีระเบียบแบบแผน ก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมที่งดงาม มีวัฒนธรรมอันแสดงถึงควมมีระเบียบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

๓. **อิสระเสรี (Autonomy)** ความมีสำนึกในมโนธรรมที่พัฒนาเป็นลำดับ ก่อให้เกิดความอิสระ สามารถดำรงชีวิตตามสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาและประสบการณ์ในชีวิตมีความสุขในระเบียบวินัยและสังคมของตน เป็นค่านิยมสูงสุดที่คนได้รับการขัดเกลาแล้วสามารถบำเพ็ญตนตามเสรีภาพเฉพาะตนได้อย่างอิสระ สามารถปกครองตนเองและชักนำตนเองให้อยู่ในทำนองครองธรรมหรือการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น

ดวงเดือน พันธุมนาวิน^{๐๐} ได้ ☐อธิบาย เกี่ยวกับจริยธรรมของบุคคล ☐มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

๑. ความรู้ ☐เชิงจริยธรรม เป ☐ความรู้ ☐ที่ทราบ ☐การกระทำชนิดใดในสังคมของตน ถือว่า ☐ดี ควรกระทำและการกระทำชนิดใดถือว่า ☐ไม่ ☐ดีก็ควรละเว้น ☐จากการกระทำ มีลักษณะพฤติกรรมใด ที่มีความเหมาะสมหรือไม่ ☐เหมาะสมมากน ☐อยเพียงใดในสังคม ปริมาณความรู้ ☐นี้ขึ้นอยู่กับอายุการศึกษาและการทางสติปัญญาของคน ☐ย

๒. เจตคติเชิงจริยธรรม เป ☐ความรู้ ☐ที่นึกคิดของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะหรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต ☐งๆ ทั้งใน ☐นบวกและ ☐ลบ เช่น การรู้ ☐สึกเห็น ☐ยหรือรู้ ☐สึกไม่ ☐เห็น ☐ย ต ☐การหนีโรงเรียน

๓. การใช้ ☐เหตุผลเชิงจริยธรรม เป ☐การที่บุคคลใช้ ☐เหตุผลในการเลือกกระทำหรือไม่ ☐เลือกพฤติกรรมอย ☐งใดอย ☐งหนึ่ง เช่น การกล ☐วอ ☐งว ☐ไม่ ☐สบายเพื่อจะได ☐ไม่ ☐ด ☐องเรียนวิชาที่ไม่ ☐ชอบ

๔. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม เป ☐การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมเห็นชอบชื่นชมและสนับสนุน หรือการที่บุคคลงด ☐นจากการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค ☐

^{๐๐}ดวงเดือน พันธุมนาวิน,ครูกับการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียน(กรุงเทพมหานคร บริษัท ส่งเสริมการศึกษาและจริยธรรม จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑.

นิยมในสังคม เชื้อ ความเบี่ยงเบนผู้ศึกษาระเบียบวินัยในชั้นเรียนการตรงต่อเวลาและการถือ
 ตั้วจะอยู่เคร่งครัด องค์กรประกอบ ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาจริยธรรมของบุคคล

๒.๑.๓ ลักษณะของจริยธรรม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้จำแนกลักษณะของจริยธรรม ๓ ลักษณะ คือ

๑. จริยธรรมธรรมชาติ เป็นลักษณะการกระทำละเว้นชั่วโดยธรรมชาติของตนเอง
 การกระทำดีในลักษณะนี้ไม่ถือว่ามีจริยธรรม เช่น นำเหล้าใส่ถ้วยวางไว้ ๑ ถ้วยและคลุกข้าวกับแกง
 ใส่จาน ๑ จาน แล้วเรียกสุนัขมา ให้เลือกกิน สุนัขคงไม่เลือกกินเหล้าแต่คงเลือกกินข้าว เพราะ
 ธรรมชาติของสุนัขไม่กินเหล้า การที่สุนัขไม่เลือกกินเหล้านั้นเป็นเพราะธรรมชาติของสุนัขนั่นเอง
 ลักษณะเช่นนี้ไม่ถือว่าเป็นคุณธรรมจริยธรรม

๒. จริยธรรมบังคับ เป็นลักษณะการทำความดีละเว้นชั่วเพราะถูกบังคับให้ทำอาจเป็นการบังคับ
 ด้วยกฎหมาย ระเบียบประเพณี เช่น เมื่อขับรถไปอยู่เลนซ้ายตรงสี่แยกไฟแดงก็เลี้ยวซ้าย ไม่ขวางผู้อื่น
 ใดๆ ที่ตนเองต้องการจะขับตรงไป เป็นต้น การทำความดีตามกฎหมายหรือถูกบังคับเริ่มมีจริยธรรมแต่จริยธรรม
 ระดับปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หรือระเบียบ การจัดจริยธรรมลักษณะนี้ ต้องพิจารณากรอบกฎเกณฑ์
 ประเพณีหรือกติกาที่บังคับเป็นสำคัญ

๓. จริยธรรมเจตนา เป็นจริยธรรมระดับสูงสุดเป็นการทำความดีละเว้นชั่ว อันเกิดจาก
 เจตนาที่ตั้งใจกระทำหรือไม่กระทำ โดยผู้เรียนคิดได้เองว่าควรทำหรือไม่ควรทำด้วยตัวเอง ไม่ใช่
 บังคับ จึงเป็นจริยธรรมในระดับนี้ ซึ่งจริยธรรมในระดับนี้เป็นจริยธรรมที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน
 มากที่สุด การวัดและประเมินต้องสามารถวัดทำได้ระดับนี้ด้วย

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของจริยธรรม คือ การรับรู้ของบุคคลแต่ละคนที่มีเกณฑ์ช่วย
 ในการตัดสินใจ การกระทำหรือพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นถูกต้อง ควรหรือไม่ควร สิ่งที่ประพฤติ
 ปฏิบัติเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี ถูกต้องตามกฎหมายศีลธรรม สามารถบอกหรือชี้แจง ประเมินในสิ่งที่แสดง
 ออกมาในลักษณะของพฤติกรรม และแนวคิดที่ได้จากการศึกษานั้นจริยธรรมนักเรียนควรเน้น
 ที่ความสื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความกตัญญูและความขยันหมั่นเพียรในการทำหน้าที่ของตน
 ด้วยความเสียสละทั้งกำลังกายและสติปัญญา

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

พรหมทิพย์ ^{๐๐}ศิริวรรณบุศย์ ได้ ^{๐๐}ให้ ^{๐๐}ความหมาย ^{๐๐}พฤติกรรมเชิงจริยธรรมมีลักษณะความคิดพื้นฐาน คือ ^{๐๐}

๑. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม เป ^{๐๐}ในพฤติกรรมเจตนาเป ^{๐๐}ในพฤติกรรมที่ ^{๐๐}นกระบวนการตัดสินใจของผู้ ^{๐๐}กระทำ ^{๐๐}เป ^{๐๐}ในพฤติกรรมที่ถูกลงโทษตน เป ^{๐๐}ในพฤติกรรมที่ดีและควรกระทำในสภาพ หนึ่งๆ

๒. การตัดสินใจของมนุษย์ ^{๐๐}นั้น เป ^{๐๐}นกระบวนการทางสติป ^{๐๐}ญญา เกิดจากความคิด ^{๐๐}ใคร ^{๐๐}ครองความรู้ ^{๐๐}ึกและเหตุผลของตนเอง กระบวนการนี้เรียกว ^{๐๐} “การ ^{๐๐}ใคร ^{๐๐}ครองทางจริยธรรม”

๓. การใคร ^{๐๐}ครองทางจริยธรรม เป ^{๐๐}นกระบวนการใช้ ^{๐๐}เหตุผลตรรกบท กระบวนการในการใช้ ^{๐๐}เหตุผลมี ^{๐๐}๒ ประการ คือ

๑) ความเชื่อของตนเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ดีที่สุดและสมควรในสภาพหนึ่ง

๒) การรับสภาพการณ์ ^{๐๐}ที่แวดล้อมตนในขณะนั้นว ^{๐๐}เป ^{๐๐}นอย ^{๐๐}งไร

เจียมจิต บุญรักษ ^{๐๐}ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมไว้ว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ เป็นการกระทำที่แสดงให้เห็นว่าบุคคลมีหลักในการปฏิบัติที่ดีต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสังคม

อารมณ ^{๐๐}สุดมี ^{๐๐}กล่าวว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรม เป็นสิ่งที่สังคมให้ความสนใจมากที่สุด ดังนั้น นักวิชาการจึงได้ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ เพื่อจุดประสงค์ที่จะหาทางควบคุมพฤติกรรมนั้น คือ ส่งเสริมให้เกิดการทำดีให้มากและป้องกันหรือจัดการทำชั่วให้น้อยลง

^{๐๐}พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ, อ่างแล้ว , หน้า ๑๐.

^{๐๐}เจียมจิต บุญรักษ, “การศึกษาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษาวิทยาลัยพลศึกษาในภาคเหนือ”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, หน้า ๑๒.

^{๐๐}อารมณ ^{๐๐}สุดมี, “พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาเขตการศึกษา ๑ ”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๓๗), หน้า ๖.

๒.๒.๑ ด้านความมีระเบียบวินัย

พฤติกรรมที่เกิดขึ้นกับเด็กที่จะเป็นกำลังสำคัญของชาติต่อไป ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากเด็ก ไม่ว่าจะเป็นการทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกันในกลุ่มเด็กด้วยกัน ปัญหาอาชญากรเด็ก ปัญหาข่มขืนหรือเลียนแบบพฤติกรรมก้าวร้าวต่างๆ ที่เกิดขึ้น เป็นผลเนื่องมาจากการขาดศีลธรรม จริยธรรมอันดีงามที่พึงปฏิบัติและนับวันความเสื่อมทางจิตใจของเด็กไทยก็นับวันจะเพิ่มมากขึ้น ซึ่งหากเราปล่อยปละละเลยต่อไปโดยที่คนไทยไม่ช่วยกันสร้างหรือขัดเกลาจิตใจของเด็กไทยให้ตระหนักรู้และพึงปฏิบัติในกรอบของศีลธรรม จริยธรรมอันดีงามแล้วปัญหาต่างๆ คงจะเกิดมากขึ้น การสร้างให้เด็กไทยปฏิบัติตนอยู่ในกรอบการกระทำที่ถูกต้องนั้นต้องมีการพัฒนามาตั้งแต่เด็ก เพื่อฝึกให้เขาได้มีกฎเกณฑ์ในการกระทำ ตระหนักรู้และเข้าใจในระเบียบที่พึงปฏิบัติทั้งระเบียบต่อตนเองและระเบียบกฎเกณฑ์ในสังคมที่เด็กต้องเข้าร่วมสังคมในระดับต่างๆ ที่เด็กต้องเข้าไปมีส่วนร่วมด้วย ระเบียบกฎเกณฑ์ทางสังคมที่คนในสังคมยอมรับว่าดีงามเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ นั่นถือว่าเป็นการปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม จริยธรรมอันดีงามที่สังคมยอมรับนั่นเอง

ดังนั้น การที่เราจะให้เด็กเข้าใจ ตระหนักรู้และปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบกฎเกณฑ์ทางสังคมยอมรับเพื่อก้าวสู่การเป็นบุคคลที่มีศักยภาพ ไม่สร้างปัญหาในสังคม การสอนเรื่องระเบียบวินัยและจริยธรรม คุณธรรมอันพึงประสงค์เพื่อให้เด็กเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับจริยธรรมอันดีงามที่พึงปฏิบัติถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง

ก. ความหมายของความมีระเบียบวินัย

การพัฒนาให้เด็กไทยของเรามีระเบียบวินัยนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง เพราะความมีระเบียบวินัยเป็นคุณสมบัติอันแสดงออกถึงความเป็นคนที่มีคุณค่าและเป็น “คนดี” ที่สังคมต้องการ เพราะระเบียบวินัยเป็นส่วนหนึ่งที่สร้างให้คนมีจริยธรรมอันดี ซึ่งความมีระเบียบวินัยนั้นได้มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของระเบียบว่า “แบบแผนที่วางไว้เป็นแนวทางปฏิบัติหรือดำเนินการ” และให้ความหมาย วินัยไว้ว่า หมายถึง “การอยู่ในระเบียบแบบแผนและข้อบังคับหรือข้อปฏิบัติ”^{๑๑}

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ให้ความหมายของวินัยไว้ว่า หมายถึง การควบคุมตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบแบบแผนและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เพื่อความสุขในชีวิตตนและความเป็นระเบียบเรียบร้อย ของสังคม^{๑๒}

^{๑๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๕), หน้า ๖๗๔.

กระทรวงศึกษาธิการ ให้ความหมายของวินัย คือ ข้อบังคับ คำสั่ง กฎหมาย กฎ กติกา ระเบียบที่สังคมวางไว้ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติของตนเพราะคนต้องอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ตั้งแต่เล็ก คือ ครอบครัวจนถึงหมู่ใหญ่ คือ ประเทศชาติ ถ้าทุกคนที่อยู่ร่วมกันปฏิบัติตามระเบียบวินัยที่สังคมวางไว้ก็จะนำมาซึ่งความสงบสุข ความเจริญก้าวหน้า ความมั่นคงปลอดภัย^{๐๐}

กองงานวิจัยการศึกษา กรมวิชาการยังได้ให้คำจำกัดความว่า ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การที่นักเรียนกระทำกิจกรรมต่างๆ ได้สำเร็จและสะอาดเรียบร้อยทันเวลา ด้วยความตั้งใจ และมีวินัยในตนเองถูกต้องตามกฎหรือระเบียบที่วางไว้และแสดงตนว่าเป็นผู้อยู่ในระเบียบและวัฒนธรรมอันดีงามของห้องเรียนและสังคม^{๐๐} นอกจากนี้

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^{๐*} ให้ความหมายของความมีระเบียบวินัย หรือศีล หมายถึง ประพฤติดีมีมารยาทงาม ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม

ความมีระเบียบวินัยเป็นสิ่งที่พึงส่งเสริมให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล โดยเฉพาะเยาวชนของเราที่จะก้าวไปเป็นกำลังสำคัญของชาติต่อไป ซึ่งลัดดาวัลย์ เกษมเนตรและคณะ ได้กล่าวถึงพฤติกรรมการมีวินัยไว้ ดังนี้

๑. การทำกิจกรรมร่วมกัน หมายถึง การที่บุคคลร่วมกิจกรรมของกลุ่มเพื่อทำงานตามที่ตั้งใจ หรือทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย

๒. การยอมรับและปฏิบัติตามข้อคิดเห็นอย่างมีเหตุผล หมายถึง การที่บุคคลยอมรับฟังอย่างตั้งใจ คิดและแสดงออกอย่างมีเหตุผล

๓. การช่วยเหลือผู้อื่น หมายถึง การที่บุคคลให้ความช่วยเหลืองานหรือกิจกรรมของเพื่อนหรือครู

๔. การเสียสละเพื่อส่วนรวม หมายถึง การที่บุคคลสมัครใจหรือปฏิบัติงานหรือกิจกรรมของสังคมโดยที่งานหรือกิจกรรมเหล่านั้น มิได้เป็นบทบาทและหน้าที่ของตนเองโดยตรง

^{๐๐}สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, การดำเนินงานโครงการสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๒๕-๒๕๒๙), (กรุงเทพมหานคร : กองวิจัยและวางแผนสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๖), หน้า ๑๘๖.

^{๐๐}กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.๒๕๓๓), (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๒), หน้า ๒๑.

^{๐๐}กองงานวิจัยการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง ๒๕๓๓), หน้า ๑๕.

^{๐*}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), จริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒), หน้า ๔๕.

๕. การไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น หมายถึง การที่บุคคลแสดงการเคารพ ไม่ก้าวก่ายผู้อื่นทั้งด้าน กาย วาจา ใจและความคิด^{๑๐}

กองวิจัยทางการศึกษา^{๑๑} กระทรวงศึกษาธิการได้ให้ความหมายไว้ว่า ระเบียบวินัย หมายถึง ระเบียบกฎเกณฑ์^{๑๒} ข้อตกลงที่กำหนดขึ้น เพื่อใช้^{๑๓}เป็นแนวทางในการให้^{๑๔}บุคคลประพฤติ ปฏิบัติในการดำรงชีวิต^{๑๕}ร่วมกัน เพื่อให้^{๑๖}อยู่^{๑๗}อยู่^{๑๘}ราบรื่นมีความสุข ความสำเร็จ โดยอาศัยการฝึ^{๑๙}อบรมให้^{๒๐}รู้^{๒๑}จักปฏิบัติตน รู้^{๒๒}จักควบคุมตนเอง

จากความหมายของความมีระเบียบวินัย ดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสมตามระเบียบข้อบังคับ กฎเกณฑ์ของสังคม หรือข้อบังคับของคนในกลุ่ม

ข. ประเภทของความมีระเบียบวินัย

กระทรวงศึกษาธิการ ได้แบ่งประเภทและพฤติกรรมของความมีระเบียบวินัยเป็น ๒ ประเภท

๑. การรักษาระเบียบภายนอก

๑) การรักษาระเบียบวินัยในการบริโภค ได้แก่ การรับประทานอาหาร ให้ถูกหลักอนามัยและสุขวิทยา มีมารยาทเรียบร้อยในการรับประทานอาหาร เช่น ไม่รับประทานอาหารในที่ที่ไม่สมควร ไม่รับประทานอาหารมูมาม

๒) การรักษาระเบียบวินัยในการอุปโภค ได้แก่ การรักษาร่างกาย เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และเครื่องใช้ให้สะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย

๓) การรักษาระเบียบวินัยต่อสถานที่ ได้แก่ การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยทั้งในสำนักงาน สถานที่ราชการและสาธารณสถานต่างๆ เช่น ถนน แม่น้ำ รถโดยสาร สวนสาธารณะและประพฤติปฏิบัติตามกฎและข้อบังคับของสถานที่นั้นๆ

๔) การรักษาระเบียบวินัยในการปกครอง ได้แก่ การสร้างวินัยเพื่อถือหลักปฏิบัติ และมีการปกครองดี มีจรรยา มีวินัยเอาใจใส่กวดขัน ปรับปรุงระเบียบให้มีมาตรฐานควรแก่ความนิยมนับถือและถือปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง

^{๑๐} ลัดดาวัลย์ เกษมเนตรและคณะ, **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีวินัย**, รายงานวิจัย ฉบับที่ ๖๐ . (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร), ๒๕๓๕.

^{๑๑} กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย : การประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย ๒๒ – ๒๓ มกราคม ๒๕๒๓**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๓), หน้า ๑๕๑-๑๕๓.

๒. การรักษาระเบียบวินัยภายใน ได้แก่ การแต่งกายและควบคุม ท่วงที กิริยา วาจาและใจให้หมดจดงดงามด้วยการเว้นชั่ว ประพฤติชอบทั้งต่อหน้าและลับหลัง ได้แก่ ระเบียนท่วงที ระเบียนกิริยา ระเบียนวาจาและระเบียนใจ

๑) ระเบียนท่วงที ได้แก่ การจัดทำทางที่ท่าให้เหมาะสมแก่ฐานะและภูมิรัฐของตน ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น ไม่ทะนงตน

๒) ระเบียนกิริยา ได้แก่ การควบคุมอาการของร่างกายที่เคลื่อนไหวออกมาให้ปรากฏแก่คนทั้งหลาย โดยควบคุมและปรับปรุงกิริยา ให้งดงามเป็นระเบียบมีกิริยาดี สุภาพ อ่อนโยน ประพฤติปฏิบัติได้เหมาะสมแก่บุคคล โอกาส เวลาและสถานที่

๓) ระเบียนวาจา ได้แก่ การพูดสมานไมตรี พูดไพเราะ พูดดี มีประโยชน์ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ

๔) ระเบียนใจ ได้แก่ การรู้จักควบคุมจิตใจและอารมณ์ให้อยู่ในกรอบและระเบียบที่ดีงาม

พนัส หันนาคินทร์^{๐๖} ได้แบ่งวินัยไว้ ๓ ประเภท คือ

๑. วินัยเยียบขาดแบบทหาร คือ การใช้ความกลัวเป็นเครื่องมือ นักเรียนทำดีเพราะกลัว ถูกลงโทษ วินัยชนิดนี้ตรงกับสุภาษิตที่ว่า “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” ซึ่งเมื่อนักเรียนทำดีจนเป็นนิสัยแล้ว ต่อไปภายหน้าจะดีจนนิสัยไม่ทำชั่ว แต่ก็มีผู้ไม่เห็นด้วยโดยอ้างว่าผิดหลักประชาธิปไตย

๒. วินัยแบบดำเนินงานให้สอดคล้องกับความสนใจของนักเรียน แนวคิดนี้ถือว่า เมื่อนักเรียนได้ทำสิ่งที่ตนสนใจแล้วปัญหาเรื่องวินัยก็จะไม่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่โรงเรียนจะใช้เพื่อแก้ปัญหาทางวินัยของนักเรียน

๓. วินัยที่เกิดจากความรับผิดชอบและเกียรติของตน มีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนมีความประพฤติดี โดยพยายามสร้างให้นักเรียนนับถือในเกียรติของตนและรู้จักรับผิดชอบต่อการรักษาเกียรตินั้น

ลำดวน เกษตรสุนทร^{๐๗} ได้กล่าวถึงประเภทของวินัยสอดคล้องกันว่า หากจะแบ่งประเภท โดยแบ่งเอาผู้ประพฤติและปฏิบัติตามวินัยเป็นสำคัญแล้ว แบ่งได้ ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ

^{๐๖}พนัส หันนาคินทร์, การสอนค่านิยมและจริยธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เกษตร, ๒๕๒๔), หน้า ๓๕.

^{๐๗}ลำดวน เกษตรสุนทร, การสอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา, โครงการผลิตตำรา เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สถาบันราชภัฏสงขลา, (สงขลา : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕), หน้า ๑๗.

๑. วินัยสำหรับตนเอง คือ กระบวนการหรือวิธีการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง โดยตนเป็นผู้แนะนำตนเองให้ประพฤติไปตามแนวทางที่เลือกที่ดี วินัยประเภทนี้เป็นวินัยที่เราสร้างขึ้นมาจากตัวเองเป็นคนปฏิบัติตามข้อบังคับนั้นๆ ทั้งนี้ก็เพื่อให้พฤติกรรมของเราดำเนินไปตามทางที่เรามุ่งหมายไว้ วินัยสำหรับตนเองนี้ถือเป็นวินัยชั้นเลิศที่ทุกคนควรสร้างขึ้นสำหรับบังคับพฤติกรรมของตนเอง การสร้างวินัยสำหรับบังคับตนเองนั้นทำได้หลายอย่าง เช่น

๑) สร้างวินัยในการนอน การตื่น การดูแลสุขภาพ การออกกำลังกาย การทำงานและการพักผ่อนให้ได้สัดส่วนที่เหมาะสมในวันหนึ่งๆ

๒) สร้างวินัยเพื่อบังคับตนเองให้ทำในสิ่งที่ดีบางอย่างและละเว้นสิ่งที่เราคิดว่าเป็นความชั่วแม้จะขัดกับความนิยมในสังคม เช่น การบังคับตนเองให้เป็นคนประหยัด ไม่สูบบุหรี่ และไม่ดื่มสุรา ดัดผมสั้นและแต่งกายให้ถูกระเบียบของสถานศึกษาอยู่เสมอ

๓) สร้างวินัยให้ปฏิบัติงานต่างๆ ตรงตามเวลานัดหมายเสมอ

๒. วินัยสำหรับหมู่คณะ คือ การใช้ระเบียบข้อบังคับเป็นเครื่องมือในการรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อให้สมาชิกทุกคนในหมู่นั้นปฏิบัติตามหรือควบคุมพฤติกรรมของหมู่นั้นนั้นให้บรรลุตามความมุ่งหมายที่หมู่คณะตั้งไว้ เช่น วินัยในสถานศึกษา วินัยทหาร วินัยของตำรวจ วินัยของพระสงฆ์ วินัยของข้าราชการพลเรือนและวินัยครู เป็นต้น วินัยของแต่ละหมู่ แต่ละคณะย่อมแตกต่างกันไปตามจุดมุ่งหมายของหมู่นั้นๆ ถึงอย่างไรก็ตามวินัยของหมู่นั้นจะต้องคำนึงถึงการอยู่ร่วมกันอย่างประชาธิปไตยเป็นสำคัญ คือมีสามัคคีธรรม การวชิรธรรม และปัญญาธรรม

ค. การปลูกฝังความมีระเบียบวินัย

สุมน อมรวิวัฒน์และคณะ ได้เสนอวิธีปลูกฝังและพัฒนาจริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัยไว้ว่า^{๐๐}

๑. สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่จริยธรรมที่จะปลูกฝัง

๒. ให้ความรู้ถึงองค์ประกอบและวิธีการปฏิบัติตัวให้เป็นไปตามจริยธรรมนั้นให้มีการปฏิบัติตามจริยธรรมนั้นและหากเป็นไปได้ก็ต้องปลูกฝังให้เป็นนิสัยประจำตัวต่อไป

ไพฑูรย์ สีนลรัตน์และคณะ^{๐๐} ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการสร้างและรักษาระเบียบวินัย ไว้ว่า

^{๐๐}สุมน อมรวิวัฒน์และคณะ, “หน่วยที่ ๔ หลักการสอนจริยศึกษา”, เอกสารการสอนชุดวิชา การสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย, หน่วยที่ ๑-๖ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชาศึกษาศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท วิคเตอร์เพาเวอร์พอยท์ จำกัด, ๒๕๓๐), หน้า ๗๕.

^{๐๐}ไพฑูรย์ สีนลรัตน์และประนอม รอดคำดี, ความรู้คุณธรรม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๕๖.

๑. วินัยมีสภาพอ่อนไหวเหมือนน้ำ เปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะแวดล้อมได้ง่าย จากแนวคิดนี้ วินัยจึงต้องให้นิมนวล ให้เต็มรูปทั้งในทางส่งเสริม ป้อนกันและปราบปรามให้เต็มที ระบบเป็นวงจรและครบทุกขั้นตอน โดยมีความต่อเนื่องและจริงจังอีกทั้งจะต้องปรับสภาพแวดล้อมให้เป็นไปในทางส่งเสริมวินัยด้วย

๒. วินัยเกิดขึ้นด้วยแรงจูงใจและแรงบังคับ มีบุคลากรในการดำเนินการเกี่ยวกับวินัย วินัยเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจ จึงควรเน้นหนักในทางเสริมให้อัตตวินัย(Self Discipline) มากกว่าการบังคับให้รักวินัย (Authoritarian Discipline) การสร้างวินัยหมู่ (Group Discipline) ได้ผลดีในวงงานมากกว่าสร้างนิสัยส่วนบุคคล (Individual Discipline)

๓. วินัยที่ต้องการให้มีลักษณะเชิงพฤติกรรม ควรใช้กระบวนการทางพฤติกรรมเข้าช่วยการสร้างวินัย

๔. วินัยเป็นผลผลิตของภาวะผู้นำ วินัยดีมาจากผู้นำดี

สุจิตรา ปัทมธนิศ^{๐๐} ได้อธิบายถึงการปลูกฝังระเบียบวินัยว่าต้องให้ได้ทั้งหลักการและการปฏิบัติ โดยมีหลักการเกี่ยวกับความมีระเบียบวินัย ดังนี้

๑. ความมีวินัยช่วยให้ประหยัดเวลาและทำให้งานสำเร็จด้วยความเรียบร้อย

๒. ผู้มีวินัยในตนเองต้องมีความตรงต่อเวลาและหน้าที่

๓. การมีวินัยในตนเองนั้นเป็นสิ่งที่ฝึกฝนได้

๔. การมีวินัยทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๕. การขาดระเบียบวินัย ทำให้เป็นผลเสียแก่งานและตนเอง

บุญชู แก้วประดิษฐ์^{๐๐} ได้อธิบายไว้ว่า การสร้างระเบียบวินัยให้แก่เด็กนั้น ต้องสร้างระเบียบวินัยในบ้านก่อนและผู้มีอิทธิพลในการสร้างระเบียบวินัยแก่เด็ก ก็คือ บิดามารดานั่นเอง บิดามารดาจะต้องมีความเข้าใจและชี้แจงเหตุผลให้แก่เด็ก การกระทำต่างๆ ต้องเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกและมีเหตุผลเพียงพอเพื่อให้เด็กมีความเชื่อถือ บรรยากาศในบ้านจะทำให้เด็กมีระเบียบวินัย พ่อแม่จะต้องสร้างสัมพันธภาพอันดีกับลูกและต้องยอมให้เด็กมีอิสระในการพัฒนาตนเอง โรงเรียนมี

^{๐๐}สุจิตรา ปัทมธนิศ, “ชุดการสอนการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมเรื่องความรับผิดชอบและการมีวินัย วิชาจริยศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๘), หน้า ๒๖.

^{๐๐}บุญชู แก้วประดิษฐ์, “ปัญหาการบริหารงานด้านการรักษาระเบียบวินัยนักเรียนในโรงเรียน นักเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสระแก้ว”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕-๑๗.

อิทธิพลต่อชีวิตเด็กมากเช่นกัน เพราะระยะเวลาที่เด็กได้รับการอบรมศึกษาในโรงเรียนตั้งแต่แรกเข้า จนจบการศึกษานั้นเป็นเวลานานหลายปีและในช่วงอันยาวนานนี้เอง เด็กจะต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนตั้งแต่วันแรกที่เข้าเรียน นับตั้งแต่ตัวอาคารเรียน สภาพห้องเรียน ระเบียบวินัยของโรงเรียน ลักษณะการอบรมสั่งสอนของครู รวมทั้งเพื่อนนักเรียนแบบต่างๆ เป็นต้น ประสบการณ์ที่เด็กแต่ละคนได้รับขณะอยู่ในโรงเรียนนับตั้งแต่การเรียนรู้วิชาการและคำอบรมสั่งสอนของครูกิจกรรมทางสังคม รวมทั้งความสำเร็จภาคภูมิใจ หรือความล้มเหลวผิดหวังในการเรียน ในการทำงานร่วมกับผู้อื่นและในการสังคมต่างๆ ล้วนมีอิทธิพลในการกำหนดนิสัยและแบบแผนของพฤติกรรมตามระเบียบที่ทางโรงเรียนวางไว้เป็นปัญหาที่น่าสนใจมากและมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาก็จำเป็นต้องรีบแก้ไขโดยเร็วที่สุดเยาวชนของชาติจะต้องได้รับการฝึกให้เป็นคนมีวินัยและประพฤติตนตามระเบียบวินัยเป็นประการสำคัญ ซึ่งอยู่ในความต้องการของสังคมไทยในขณะนี้

ระเบียบวินัยเป็นพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่กลุ่มกำหนด เป็นการฝึกให้มีความอดทนที่จะทำตามความพอใจของตน เพื่อประโยชน์ของสังคมการปลูกฝังให้เกิดความมีระเบียบวินัยตั้งแต่วัยเด็กจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อเป็นรากฐานในการปฏิบัติของเด็กเมื่อโตขึ้น โรงเรียนเป็นสถานที่ที่เด็กส่วนมากใช้เวลาในแต่ละวันเกือบเท่ากับอยู่ที่บ้าน หรือบางคนอาจใช้เวลาอยู่โรงเรียนมากกว่าที่บ้านในกรณีที่พ่อแม่ต้องทำงานนอกบ้าน เด็กจะได้พบพ่อแม่ก็เฉพาะเวลาที่ตื่นนอนเท่านั้น โรงเรียนจึงมีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอนและฝึกวินัยให้เกิดขึ้นแก่เด็กและการที่เด็กจะเติบโตขึ้นเป็นผู้มีระเบียบวินัย มีคุณธรรมและปรับตัวเข้ากับสังคมได้ดีเพียงใด ถือได้ว่าเป็นความรับผิดชอบหลักของครู ครูผู้สอนหรือครูประจำชั้นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งทั้งในด้านการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน การดูแลชั้นเรียน ตลอดจนการสร้างสรีระบรรยากาศในห้องเรียนเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ รวมทั้งบทบาทในการเสริมสร้างความมีระเบียบวินัยในชั้นเรียนโรงเรียน สังคมหรือแม้แต่ความมีระเบียบวินัยในตนเองของเด็กนักเรียน

ดังนั้น การเสริมสร้างความมีระเบียบวินัยจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาความมีระเบียบวินัยให้เกิดขึ้นแก่เด็กในวัยเรียน ซึ่งเป็นรากฐานของผู้ใหญ่ในอนาคตต่อไป

พอจะรวมความได้ว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัย นักเรียนต้องแสดงออกให้เห็นถึงความมีระเบียบวินัย ในการรักษาระเบียบวินัยภายนอก ได้แก่ ระเบียบวินัย ในการบริโภค ระเบียบวินัยในการอุปโภค ระเบียบวินัยต่อสถานที่ ระเบียบวินัยในการปกครอง ส่วนการรักษาระเบียบวินัยภายใน ได้แก่ ระเบียบทางจิต ระเบียบกิริยา ระเบียบวาจาและระเบียบใจ

๒.๒.๒ ด้านความรับผิดชอบ

ความหมายของความรับผิดชอบได้ ^{๕๐} มีนักวิชาการกล่าวถึงความหมายของความรับผิดชอบไว้ว่าสนใจ ดังนี้

เฉลิม คำแก ^{๕๑} ให้ ^{๕๒} ความหมายของความรับผิดชอบไว้ว่า ^{๕๓} ความสนใจ ความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายามและละเอียดรอบคอบ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เอาใจใส่ ยอมรับผลการกระทำของตน ช่วยเหลือสว่นรวมด้วยความเต็มใจ รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่อย่างดี ไม่ละเมิดสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น มีความไว้วางใจตรงต่อเวลาเคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์ มีความละเอียดรอบคอบดูแลรักษาของส่วนรวมเสมือนของส่วนตนทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ดีทั้งพยายามปรับปรุงและปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

อรุดา สดมี ^{๕๔} กล่าวว่า ^{๕๕} ความรับผิดชอบ หมายถึง การแสดงพฤติกรรมของบุคคลเกี่ยวกับการทำงานการศึกษาเล่าเรียนการให้ ^{๕๖} การปฏิบัติของตนเองและผู้อื่น ซึ่งแสดงออกในลักษณะการปฏิบัติด้วยความละเอียดรอบคอบ มีความตั้งใจเอาใจใส่ ยืนยันเพียรปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ขอบบังคับ มีวินัยในตัวเอง มีความซื่อสัตย์ และตรงต่อเวลายอมรับในสิ่งที่ตนกระทำทั้งที่แพ้ชนะผลดีและผลเสีย ช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นได้ ดีใจ ^{๕๗} ในสิ่งที่ทำและสมกับฐานะ

คณิศรรัตน์ ลาโพธิ์ ^{๕๘} ได้อธิบายถึงความรับผิดชอบไว้ว่า “ความรับผิดชอบ หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ทั้งของตนเองและสังคมด้วยความผูกพัน ความพากเพียร พยายามและความละเอียดรอบคอบ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจไม่ว่าอะไรจะแพ้ชนะผลดี

^{๕๐}เฉลิม คำแก, “ผลการให้ ^{๕๑} การศึกษาแบบกลุ่ม ^{๕๒} ที่มี ^{๕๓} ความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนบ้านหนองขี้เหล็ก ^{๕๔} ราษฎร์ ^{๕๕} รัฐสามัคคี อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย”, วิทยานิพนธ์ ^{๕๖} การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร , ๒๕๓๐), หน้า ๕.

^{๕๗}อรุดา สดมี, “การอบรมเลี้ยงดูกับความสามารถในการคิดหาเหตุผลเชิงตรรกศาสตร์ ^{๕๘} และความรับผิดชอบของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการได้ยินชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น”, วิทยานิพนธ์ ^{๕๙} การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๓), หน้า ๗.

^{๖๐}คณิศรรัตน์ ลาโพธิ์, “ผลการนำกิจกรรมกลุ่ม ^{๖๑} สร ^{๖๒} งามคุณภาพไปประยุกต์ ^{๖๓} ใน ^{๖๔} กิจกรรมแนะแนวที่มี ^{๖๕} ความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖”, วิทยานิพนธ์ ^{๖๖} การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๓๕), หน้า ๗๘.

หรือผลเสีย ไม่ควรที่จะกระทำผิดหรือถูกไม่ประสงค์ ความผิดให้ผู้อื่น พร่อมทั้งพยายามที่จะปรับ
การปฏิบัติ หน้าที่ให้ได้ดียิ่งขึ้น

กองการวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความสำคัญ
ของความรับผิดชอบ หมายถึง ความสนใจ ความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียร
พยายาม ละเอียครอบคอบ เพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย ขอมรับผลการกระทำของตนทั้งใน
งานที่เป็ผลดีและผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดีขึ้น^{๑๖}

ความหมายของความรับผิดชอบดังกล่าวพอจะประมวลได้ว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง
พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกถึงความมุ่งมั่น ตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่หรือภารกิจที่เกี่ยวข้อง
กับตนเองและผู้อื่น ด้วยความตั้งใจ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย พร่อมทั้งยอมรับผลการกระทำของตน
ทั้งในดีและผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดีขึ้น

ก. ประเภทของความรับผิดชอบ

เมื่อวิเคราะห์ความหมายความรับผิดชอบ พบว่า ความรับผิดชอบมีลักษณะ คือ
ความรับผิดชอบต่องานของตนเองและความรับผิดชอบต่องานสังคม

ประคินันท์อุปรมย์^{๑๗} ได้แบ่งประเภทของความรับผิดชอบออกเป็นดังนี้

๑. ความรับผิดชอบต่องานของตนเองได้แก่

๑) ความรับผิดชอบในการรักษาสุขภาพอนามัย คือ รู้จักระวังรักษาสุขภาพ
อนามัยของตนเองให้สมบูรณ์อยู่เสมอ

๒) ความรับผิดชอบในการจัดหาเครื่องอุปโภคและบริโภค คือ สามารถจัดหา
เครื่องอุปโภคและบริโภคให้ใช้กับตนเองอย่างเหมาะสม

๓) ความรับผิดชอบในการสติปัญญาและความสามารถ คือ ตั้งใจใฝ่เรียน หมั่นใฝ่
หาความรู้ และฝึกฝนตนเองในด้านประสบการณ์ต่าง ๆ

๔) ความรับผิดชอบในการความประพฤติ คือ รู้จักประพฤติตนให้เหมาะสมละเว้น
ความชั่ว

^{๑๖} กรมวิชาการ, แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างเสริมคุณลักษณะ ดี เก่ง มีสุข, (กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

^{๑๗} ประคินันท์อุปรมย์, “หน้าที่ ๖ – ๑๐ การพัฒนาความรับผิดชอบของเด็ก”, เอกสารการ
สอน ชุดวิชาการพัฒนาพฤติกรรมเด็ก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๐),
หน้า ๒๘-๓๖.

๕) ความรับผิดชอบในค ๓ นมนุษย์สัมพันธ์ ๒ คือ การรู้ ๓ จักปรับตนให้ ๓ เ ๓ กับผู้ ๓ อื่นได
อย ๓ ่างเหมาะสม

๖) ความรับผิดชอบในค ๓ นเศรษฐกิจส ๒ วนตัว คือ การรู้ ๓ จักประมาณในการใช้ ๓ จ ๓ าย
และรู้ ๓ จักประหยัด

๗) ความรับผิดชอบในค ๓ นการงาน คือ การทำงานในหน ๓ ้าที่ที่ได้ ๓ รับมอบหมาย
ให้ ๓ สำเร็จ

๘) ความรับผิดชอบต ๒ ือการกระทำของตนเอง คือ การยอมรับผลของการกระทำ
ของตนเองทั้งในค ๓ นที่เป ๒ ็นผลดีและผลเสีย

๒. ความรับผิดชอบต ๒ ือสังคม ได้ ๓ แก ๒

๑) ความรับผิดชอบต ๒ ือชุมชน ในฐานะของสมาชิกในชุมชน มีดังนี้

- ปฏิบัติตนตามระเบียบข ๓ ๒ บังคับของสังคม
- ช ๒ วยรักษาทรัพย์ ๒ สมบัติของส ๒ วนรวม
- ให้ ๓ ความร ๒ วมมือในการทำงานเพื่อส ๒ วนรวม
- มองเห็นสิ่งที่เป ๒ ็นอันตรายต ๒ ือชุมชนและช ๒ วยแก ๓ ไขตามความสามารถ
- คอยช ๒ วยเหลือผู้ ๓ อื่นที่อยู่ ๒ ในสังคม
- ไม่ ๒ ละเลยในหน ๓ ้าที่ของพลเมืองดี

๒) ความรับผิดชอบต ๒ ือบิฑามารดาและครอบครัว มีดังนี้

- เคารพเชื่อฟ ๒ ึ่งและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของบิดามารดา
- ช ๒ วยเหลือภารกิจของบิดามารดาตามควรแก่ ๒ โอกาส
- ไม่ ๒ นำความเดือดร ๓ ๒ นมาสู่ ๒ ครอบครัว
- ช ๒ วยรักษาและเชิดชูชื่อเสียงของวงศ์ ๒ ตระกูล

๓) ความรับผิดชอบต ๒ ือโรงเรียนและครูอาจารย์ ๒ มีดังนี้

- ตั้งใจศึกษาเล ๒ ้าเรียน
- ไม่ ๒ หนีโรงเรียน
- เคารพเชื่อฟ ๒ ึ่งครู อาจารย์ ๒
- ช ๒ วยเหลือภารกิจของครู อาจารย์ ๒ ตามโอกาส
- ปฏิบัติตามกฎหมาย ๓ ๒ บังคับของโรงเรียน
- ช ๒ วยรักษาความสะอาดบริเวณโรงเรียน
- รักษาชื่อเสียงของโรงเรียน

๔) ความรับผิดชอบต ๒ ือเพื่อน มีดังนี้

- ช่วยชักชวนเมื่อเห็นเพื่อนกระทำความผิด
- คอยแนะนำให้ เพื่อนกระทำความดี
- ช่วยเหลือเพื่อนตามความเหมาะสมและถูกต้อง
- ให้ อภัยเมื่อเพื่อนกระทำความผิด
- พุดจากันด้วยความเป็นไมตรีจิต ไม่ ทะเลาะรังแกกัน
- ไม่ เปรียบเพื่อน

เมื่อพิจารณาถึงวุฒิภาวะและความสามารถของเด็กซึ่งเปี่ยมวัยที่มีพัฒนาการและการเรียนรู้ ทางสังคมจากความสัมพันธ์ กับ ผู้คนในโลก ซึ่งคิดในครอบครัวที่ ต่อรองพึ่งพา ไปสู่ การพัฒนาตนเองและการปรับตัวเข้ากับผู้อื่นในสังคมซึ่งได้ แก่ เพื่อนและบุคลากรในโรงเรียน เด็กจึงเริ่มมีการพัฒนาจิตใจจากการยึดตนเองไปสู่ การยึดหลักเกณฑ์ และเหตุผล

ผดุง ภูพัฒน์^{ON} ได้แบ่งประเภทของความรับผิดชอบไว้ ๕ ประเภท ดังนี้

๑. ความรับผิดชอบต่องานตัวเอง คือ การที่บุคคลรับรู้ มีความรู้ ความเข้าใจ สนใจและตั้งใจในการระวังรักษาสุขภาพอนามัยของตนเองมีความตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียน การประพฤติตน อย่างเหมาะสม การปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ การรู้จักประมาณตนในการใช้จ่าย และการยอมรับผลของการกระทำของตนเองทั้งผลดีและผลเสีย

๒. ความรับผิดชอบต่องานที่พลเมือง คือ การที่บุคคลรับรู้ มีความรู้ ความเข้าใจและปฏิบัติตามระเบียบของสังคม การช่วยรักษาทรัพย์สินสมบัติของสาธารณะ การให้ความช่วยเหลือ แก่ผู้อื่น การไม่ ละเลยหน้าที่ของพลเมืองดีและมีความซื่อสัตย์

๓. ความรับผิดชอบต่องานครอบครัว คือ ความสนใจและตั้งใจในการปฏิบัติตามคำแนะนำสั่งสอนของบิดามารดา การเคารพเชื่อฟังผู้ที่อาวุโส การช่วยเหลือการงานในครอบครัว ตามโอกาสอันควร การรักษาและเชิดชูเกียรติของวงศ์ตระกูล การไม่ นำพาความเดือดร้อนมาสู่ครอบครัว มีความ สุภาพอ่อนน้อมต่อบิดามารดา

๔. ความรับผิดชอบต่องานโรงเรียน คือ การรับรู้ ความเข้าใจและตั้งใจปฏิบัติตามข้อบังคับของโรงเรียน การเคารพเชื่อฟังครูอาจารย์ การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน การช่วยเหลืองานของโรงเรียนตามความสามารถและโอกาสอันเหมาะสม การไม่ ทำลายทรัพย์สินของโรงเรียนและการรักษาชื่อเสียงของโรงเรียน

๕. ความรับผิดชอบต่องานเพื่อน คือ การรับรู้และเข้าใจ เต็มใจปฏิบัติและการช่วยเหลือเพื่อนตามความเหมาะสม การแนะนำให้อ่านเพื่อนกระทำความดี การคอยตักเตือนเมื่อเห็นเพื่อนกระทำความผิด มีความรักและจริงใจต่อกัน การไม่เอาเปรียบเพื่อนและการเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

จิตตินันท์ ๒๒ เดชะคุปต์ ๒๒ ความรับผิดชอบของเด็กวัย ๕-๖ ประเภท ดังนี้

๑. ความรับผิดชอบต่องานตัวเองได้ ๕-๖

๑) การช่วยเหลือตนเองในกิจวัตรประจำวันทั้งที่บ้าน และที่โรงเรียน คือ ความสามารถในการปฏิบัติภารกิจที่เกี่ยวข้อง ๕-๖ อย่างเป็นอิสระ โดยไม่ต้องการความช่วยเหลือ

๒) การปฏิบัติตนให้ ๕-๖ มีสุขนิสัยในการรักษาสุขภาพอนามัย คือ ความสามารถในการดูแลเอาใจใส่ ๕-๖ และพยายามปฏิบัติตามหลักเกณฑ์เพื่อให้ ๕-๖ แข็งแรงและมีความสุข

- การรักษาความสะอาดของร่างกาย
- การรักษาความสะอาดของเสื้อผ้า และเครื่องใช้ส่วนตัว
- การปฏิบัติตนให้ ๕-๖ มีพลานามัยดี

๓) การรักษาความปลอดภัยให้ ๕-๖ กับตนเอง คือ ความสามารถในการรู้ ๕-๖ จังหวะ ระวังตนเองให้ ๕-๖ ปลอดภัย โดยไม่ ๕-๖ ต้องการให้ ๕-๖ อื่นตักเตือน ได้ ๕-๖

- เลือกเล่นในสถานที่ที่ปลอดภัย
- เล่นเครื่องเล่นต่าง ๆ ได้ ๕-๖ อย่างถูกวิธี
- รู้ ๕-๖ จังหวะเสี่ยงสิ่งที่ไม่ควรทำ เช่น เล่นกับของมีคม ไฟฟ้า

๔) การปฏิบัติตนให้ ๕-๖ เป็นคนดี มีมารยาทที่ดี คือ ความสามารถในการประพฤติปฏิบัติตนได้ ๕-๖ เหมาะสมกับกาลเทศะ โดยไม่ ๕-๖ ต้องการให้ ๕-๖ อื่นตักเตือน ได้ ๕-๖

- รู้ ๕-๖ จังหวะ คำ สำนวน ขอบเขต ขอบเขต
- มีมารยาทในการเล่น และการทำงานร่วมกับผู้อื่น
- แสดงความยินดี เมื่อผู้อื่นได้ ๕-๖ ความสำเร็จ

๕) การทำงานที่ ๕-๖ มอบหมายให้ ๕-๖ สำเร็จ คือ ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำงานให้ ๕-๖ สำเร็จ ช่วยตนเอง ทั้งที่บ้าน และที่โรงเรียน โดยไม่ ๕-๖ ต้องการให้ ๕-๖ อื่นตักเตือน ได้ ๕-๖

^{๐๐}จิตตินันท์ ๒๒ เดชะคุปต์, “หนังสือที่ ๕ พัฒนาการและการเตรียมความพร้อมของเด็กปฐมวัย”, ในประมวลสาระชุดวิชาหลักการและแนวทางการปฐมวัยศึกษา หน้า ๔-๕๔, (นนทบุรี : สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๗), หน้า ๕๓.

- เก็บของไห ซ้า ของเล งั้น เข ซ้า ที่ทุกครั้งหลังจากไห ซ้า และเล งั้นแล ซ้า ว
- ไม งป๊ว ุดหน ซ้า ที่และความรับผิดชอบของตนเองไห ซ้า ผู้ ซ้า อื่น
- ยอมรับผลการกระทำค ซ้า วยความเต็มใจ
- พยายามปรับปรุงการทำงานไห ซ้า ดีขึ้นเสมอ

๒. ความรับผิดชอบต อสังคม ไค ซ้า แก ง

๑) การปฏิบัติตนต อบิดามารดาหรือผู้ ปกครองคือความ สามารถในการปฏิบัติหน ซ้า ที่ การเป ะน ลูกที่ดีของบิดามารดา หรือผู้ ปกครอง ไค ซ้า แก ง

- เคารพเชื่อฟ ึ่งและปฏิบัติตามคำสั่งสอน
- ช ง วยเหลืองานบ ้านตามความสามารถโดยไม่ งต ซ้า อดักเตือน
- รุ ซ้า จักประหยัดเพื่อช ง วยแบ งิงบาภาระของพ งอแม่

๒) การปฏิบัติตนต อเพื่อน คือความสามารถในการปฏิบัติ หน ซ้า ที่การเป ะน เพื่อนที่ดี ไค ซ้า แก ง

- เล งั้นและทำงานกับเพื่อนไค ซ้า ค ซ้า วยดี รุ ซ้า จักการยอมรับบทบาท หน ซ้า ที่ของผู้ ซ้า อื่น และปฏิบัติตามข ะ อดกลทั้งในการเล งั้นและการทำงาน
- มีน้ำใจเอื้อเฟื ะ ื่อ เผื่อแผ ง แบ งิงป ึ่งนของเล งั้นของไห ซ้า ไค ซ้า เพื่อนตามสมควร
- ช ง วยเหลือเพื่อนตามความเหมาะสมและแนะนำช ง วยทำในสิ่งที่เพื่อนไม งรุ ซ้า หรือ ทำไม งไค ซ้า

- ปฏิบัติตนเป ะนผู้ ซ้า นำ ผู้ ซ้า ตามที่ดี เมื่อมีบทบาทเป ะนผู้ ซ้า นำ กล ซ้า พุด กล ซ้า แส ะน เป ะนด้วย งแ งผู้ ซ้า อื่นไค ซ้า เมื่อเป ะนผู้ ซ้า ตามมีความเคารพในความคิด ความสามารถของ ผู้ ซ้า อื่น ตามได้ถูกต ะ อดเหมาะสม

๓) การปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของโรงเรียน คือ ความ สามารถในการปฏิบัติหน ซ้า ที่ ของนักเรียนที่ดี ไค ซ้า แก ง

- เคารพเชื่อฟ ึ่งคำสั่งสอนค ซ้า วยการตั้งใจในการทำกิจกรรมที่ครูจัด ช ง วยเหลือ ภารกิจของคุณครูตามกำลังความสามารถ
- ปฏิบัติตนตามข ะ อดกลของห ะ อดเรียนและโรงเรียน โดยไม งต ซ้า อดักเตือน
- ช ง วยรักษาความสะอาดของห ะ อดเรียนและบริเวณโรงเรียน
- รุ ซ้า จักไห ซ้า และรักษาสาธารณสมบัติของโรงเรียน

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ^{๐๐} แบบ ☐ ความรับผิดชอบออกเป ☐ น ๒ ประเภท
ดังนี้

๑. ความรับผิดชอบ ☐ ตนเอง หมายถึง การจัด ☐ ญหาทุกชนิดที่ทำให้ ☐ ตนเองเป ☐
นทุก ☐ เช ☐ น การป ☐ ่งกันตนเองให้ ☐ ปลอดภัยจากอันตรายและโรคภัยไข้ ☐ ้เจ็บ การ
รักษาร ☐ ายกายให้ ☐ แข็งแรง รวมทั้งการรู ☐ ักหน ☐ ำที่ของตนเองและการปฏิบัติหน ☐ ำที่การ
งานของตนเองให้ ☐ ุล ☐ ่งไปอย ☐ ่งมีประสิทธิภาพ ้นเวลาที่กำหนดและตรงต ☐ เวลา

๒. ความรับผิดชอบ ☐ อสังคມหรือส ☐ ำนรวม หมายถึง การรู ☐ ักฐานะหน ☐ ำที่
ความรับผิดชอบของตนเองที่มีต ☐ อสังคມ ไค ☐ เก ☐ ความรับผิดชอบ ☐ ครอบครัว โรงเรียน
ชุมชน ประเทศชาติและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ☐ ่ง โดยปฏิบัติอย ☐ ่งถูกต ☐ ่งเหมาะสมและเกิดประโยชน์
แก ☐ สังคມส ☐ ำนรวม

งานวิจัยและพัฒนาระบบกองวิชาการและแผนงาน ^{๐๐} กรมคุมประพฤติกระทรวง
ยุติธรรม ไค ☐ แบบ ☐ ประเภทของความรับผิดชอบเป ☐ น ๒ ประเภทใหญ่ ☐ ำ ดังนี้

๑. ความรับผิดชอบ ☐ ตนเอง หมายถึง การรับรู้ ☐ ฐานะและบทบาทของตนเองที่
เป ☐ น ส ☐ ำนหนึ่งของสังคມจะต ☐ ้องดำรงตนให้ ☐ อย ☐ ู่ในฐานะที่สามารถช ☐ วยตนเองไค
☐ ร ☐ ำ ☐ ำอะไรผิดถูก ยอมรับผลการกระทำของตนทั้งที่เป ☐ นผลดีและผลเสีย

๒. ความรับผิดชอบ ☐ อสังคມ หมายถึง ภาระหน ☐ ำที่ของบุคคลที่จะต ☐ ้องเกี่ยว
☐ ่งและมีส ☐ ำนร ☐ ำนมต ☐ อสวัสดิภาพของสังคມที่ตนดำรงอย ☐ ู่ซึ่งเป ☐ นเรื่องที่ผูกพันเกี่ยว
☐ ่งกับหลายสิ่งหลาย ☐ อย ☐ ่งตั้งแต่ ☐ ั้งคມขนาดเล็กที่สุด ไค ☐ เก ☐ ครอบครัวจนถึงสังคມ
ขนาดใหญ่ ☐ คือ ประเทศชาติ ซึ่งบุคคลมีหน ☐ ำที่และความรับผิดชอบที่จะต ☐ ้องปฏิบัติ ☐
อสังคມดังนี้

๑) ความรับผิดชอบ ☐ ่อน ☐ ำที่พลเมือง ไค ☐ เก ☐ การปฏิบัติตามระเบียบ
ของสังคມ การช ☐ วยเหลือผู้ ☐ ื่นและการให้ ☐ ความร ☐ ำนมือกับผู้ ☐ ื่น

๒) ความรับผิดชอบ ☐ ครอบครัว ไค ☐ เก ☐ การเคารพเชื่อ ☐ ฟ ☐ ังผู้ ☐
ปกครองการช ☐ วยเหลืองาน บ ☐ ำนและการรักษาชื่อเสียงของครอบครัว

^{๐๐} กรมวิชาการ, แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างเสริมคุณลักษณะ ดี เก่ง มีสุข, หน้า ๑๕.

^{๐๐} ขวัญฤดี ขำช ☐ ำนต้อย ☐ , “การศึกษาพฤติกรรมความรับผิดชอบของนักศึกษา
มหาวิทยาลัยมหิดล”, วิทยานิพนธ ☐ การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ
ประสานมิตร, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕.

๓) ความรับผิดชอบ ☐ โรงเรียน ครูอาจารย์ ☐ ใด ☐ เก ☐ การตั้งใจเล ☐ เรียน
การเชื่อฟ ☐ ครูอาจารย์ ☐ การปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียนและการรักษาทรัพย์ ☐ สมบัติ
ของโรงเรียน

๔) ความรับผิดชอบ ☐ เพื่อน ใด ☐ เก ☐ การช ☐ ยดักเตือนแนะนำเมื่อเพื่อน
ทำผิด การช ☐ ยเหลือเพื่อนให้ ☐ ภัยเมื่อเพื่อนทำผิด การไม่ ☐ เปรียบเพื่อนและการเคารพ
สิทธิซึ่งกันและกัน

ข. ความสำคัญของความรับผิดชอบ

ในท ☐ ามกลางสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย ☐ ่างรวดเร็วและผลกระทบจากการพัฒนาทาง
ค ☐ านวัตถุและเทคโนโลยีโดยขาดสมดุล ทำให้ ☐ เกิดป ☐ ญหาท ☐ ่างๆ ที่ซับซ้อน ☐ อนเป ☐ ็นปรากฏการณ์ ☐ ุพ
ที่สะท้อน ☐ อนให้ ☐ เห็นถึงความเสื่อมถอยทางค ☐ านจิตใจและจริยธรรมอย ☐ ่างมากเพื่อความอยู่ ☐ รอดผุ ☐ ่น
ในชนบทและสังคมเมืองมักมีพฤติกรรมที่กระทำเพื่อผลประโยชน์ ☐ ของตนเอง เอาจัดเอาเปรียบ เห็น
แก่ ☐ ประโยชน์ ☐ วนตนมากกว่า ☐ ประโยชน์ ☐ วนรวม ขาดความรับผิดชอบ ทำให้ ☐ สังคมเกิดความ
สับสนว ☐ ุ่นวาย นักการศึกษาหลายท ☐ านเห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะด ☐ ึงปลูกฝ ☐ ึ้ง ความ
รับผิดชอบให้ ☐ เกิดขึ้นกับเยาวชนไทย ซึ่งจะเติบโตเป ☐ ็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศให้ ☐ เจริญ
ก ☐ าวหน ☐ ้าและมั่นคง ☐ ือไป

ประดิษฐ์ อูปรมย์^{๐๐} ได้อธิบายไว้ว่า ความรับผิดชอบเป ☐ ็นคุณลักษณะที่สำคัญของ
เด็กและเยาวชน เพราะเด็กที่มีความรับผิดชอบในตนเอง จะมีความรับผิดชอบ ☐ ือสังคม จะส ☐ ึงผลไป
ถึงการมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง การมีความสามารถในการแก ☐ ป ☐ ญหา การมีความเชื่อมั่นใน
ตัวเอง การมีวินัย การมีความมุ่งมั่น การมีความม ☐ ั่งมั่นที่จะทำประโยชน์ ☐ ให ☐ แก ☐ สังคมและจะมีผลด ☐ ือ
การปรับตัวให้ ☐ ะ ☐ ากับสังคมใด ☐ ดี ซึ่งลักษณะทั้งหลายเหล ☐ ันนี้เป ☐ ็นลักษณะบุคลิกภาพด ☐ ้านด ☐ ึง
เด็ก ดังนั้นด ☐ ึงการพัฒนารึอส ☐ ึงเสริมบุคลิกภาพด ☐ ้านด ☐ ึงๆ ของเด็ก ก็ควรม ☐ ึงสร ☐ ้างให้ ☐ ้า
มีความรับผิดชอบเลี่ย ☐ ้อน

^{๐๐} ประดิษฐ์ ☐ อูปรมย์, “หน ☐ ยที่ ๘ ความรับผิดชอบของเด็ก”, เอกสารการสอนชุดวิชา
พฤติกรรม วัยเด็ก, (นนทบุรี : สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ ☐ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมรัช, ๒๕๓๒), หน ☐ ๔๕-
๕๕.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ^{๐๐} ได้กล่าวถึงความรับผิดชอบไว้ว่า อีกว่า เมื่อบุคคลมีความรับผิดชอบจะมีผลให้การทำงานทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมายทันเวลา เปรียบที่ไม่นับถือ ยกย่องสรรเสริญ ไม่ทำตนให้เปรียบเหตุของความเลื่อมและความเสียหายของส่วรวมก่อให้เกิดความก้าวหน่ว สุขและเรียบร่วยแ่ก่ สักมรัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการได้เห็นความสำคัญของความรับผิดชอบในลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการแก่เด็กทุกคนทั้งด่วยกาย อารมณ์ จิตใจ สักมและสติปญญา ตามวัยของแต่ละบุคคลเพื่อเปรียบพื้นฐานในการดำรงชีวิตและอยู่ใ้ในสักมได้ ร่วย ร่วยมีความสุข โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เด็กมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ครอบคลุมความรับผิดชอบต่อนองและความรับผิดชอบต่อสักม ดังนี้

๑. มีสุขภาพดี เจริญเติบโตตามวัยและมีพฤติกรรมอนามย์ที่เหมาะสม
๒. มีความรู้ สักที่ดีต่อนองและร่วยอื่น
๓. มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัยในตนเองและมีความรับผิดชอบ
๔. ร่วยเหลือตนเองได้ สักเหมาะสมกับสภาพและวัย
๕. อยู่ร่วยร่วยกับร่วยอื่นได้ ร่วย ร่วยมีความสุขและเปรียบสมาชิกที่ดีของสักม
๖. รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมในท่ องถิ่นและความเปรียบไทยจาก ร่วย อคิดเห็น

ของนักวิชาการ นักจิตวิทยา นโยบายการจัดการศึกษา

ค. แนวทางการส่งเสริมความรับผิดชอบ

การส่งเสริมจริยธรรมด่วยความรับผิดชอบสำหรับเด็กเพื่อให้ เจริญเติบโต คนดีและมีความสุข จะต่อองส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาทุกด่วย ทั้งด่วยกาย อารมณ์ จิตใจ ญญา โดยจัดในลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูให้เด็กได้พัฒนาเหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะและความแตกด่วย ระหว่งบุคคล รวมทั้งจัดประสบการณ์ให้เด็กสามารถดำรงชีวิตประจำวันได้ ร่วย ร่วยมีความสุข การส่งเสริมจริยธรรมด่วยความรับผิดชอบต่อองอาศัยหลักการที่ครอบคลุม ดังต่อไปนี้

๑. หลักการฝักักความรับผิดชอบของมิตตันและแฮริส มิตตันและแฮริส (Mitton and Harris) อำนใน ฌฐจิตต์ ลิมนวาทิพงษ์^{๐๙} ได้กล่าวถึงหลักการฝักักความรับผิดชอบไว้ ดังนี้

^{๐๐} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการจัดการกิจกรรมและสื่อเพื่อการพัฒนาจิตพิสัยในระบบการเรียนการสอนระดับอนประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ การศาสนา กรมศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑-๔๕.

^{๐๙} ฌฐจิตต์ ลิมนวาทิพงษ์, “การเปรียบเทียบความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมแบบให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมกับที่ได้รับการจัดกิจกรรมแบบปกติ”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาริราช, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔-๒๕.

- การฝึกรับผิดชอบเริ่มตั้งแต่ ๖ ขวบ
- เด็กทุกคนควรได้รับการฝึกฝนที่เหมาะสมกับวัยและความสามารถ
- แต่ละบุคคลไม่ควรให้เด็กรับผิดชอบเกินความสามารถ
- ควรให้เด็กทราบว่าเขาจะได้รับความช่วยเหลือจากเขา
- ผู้ใหญ่ต้องคอยสนับสนุน ไม่เร่งรัดเด็กจนเกินไปและต้องระมัดระวังอย่าได้
- คำแนะนำจากผู้ใหญ่
- เด็กต้องการความไว้วางใจจากผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่จึงควรเปิดโอกาสให้เด็ก
- รับผิดชอบตามสมควร
- เจตคติและพฤติกรรมความรับผิดชอบของผู้ใหญ่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการความ
- รับผิดชอบของเด็ก

^{๐๐} ดวงเดือน พันธุมนาวัน, “ลักษณะทางจิตและพฤติกรรมของนักเรียนวัยรุ่น ☐ ที่อยู่ ☐ ในสถานะ ☐ เสี่ยง ในครอบครัวและแนวทางป ☐ องค์กร”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศ ☐ เสริมและ ☐ ประสานงานเยาวชนแห ☐ ชาติ, ๒๕๓๖), หน้า ๓๒ -๓๖.

ที่อบอุ่น แก่เด็ก ให้กำลังใจ ค้ำชูคำพูด น้ำเสียงสีหน้า ทางเกิดพฤติกรรมความรับผิดชอบ จนเปลี่ยนนิสัยติดตัว อย่างไรก็ตาม เสริมที่เปลี่ยนรูปธรรมดาสองระดับนี้ เนื่องจากอาจจะทำให้เด็กหันกลับสิ่งของตอบแทนมากกว่าความสำคัญของความรับผิดชอบได้

- ผู้ใหญ่ต้องอย่าขี้ดุน ไม่เร่รังแต่ใจเกินไปและต้องระลึกเสมอว่าเด็กคำแนะนำจากผู้ใหญ่

- เด็กต้องการความไว้วางใจจากผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่จึงควรเปิดโอกาสให้เด็กรับผิดชอบตามสมควร

- เจตคติและพฤติกรรมความรับผิดชอบของผู้ใหญ่ มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการความรับผิดชอบของเด็ก^{๑๖}

นักการศึกษาหลายท่านต่างเห็นความสำคัญของการส่งเสริมความรับผิดชอบให้แก่วัยเด็ก จึงได้เสนอแนวทางในการส่งเสริมความรับผิดชอบไว้ เป็นแนวทางการส่งเสริมความรับผิดชอบ ด้วยการพัฒนาทัศนคติการพัฒนาลูกให้เปลี่ยนทัศนคติที่รับผิดชอบ เปลี่ยนการพัฒนาโดยมีจริยธรรมเปลี่ยนพื้นฐานสำคัญซึ่งพ่อแม่สอน สอน สอน กล้าหาญ จริยธรรมเปลี่ยนคุณลักษณะทางจิตใจที่จะนำไปสู่พฤติกรรมการทำงานดี ละเว้นความชั่วและจริยธรรมที่เปลี่ยนการปฏิบัติตามกฎระเบียบ กติกา ขาดตกลง

ดังนั้นการพัฒนาจริยธรรม ความรับผิดชอบจึงเปลี่ยนการพัฒนาจิตใจ สามารถใช้หลักการและทฤษฎีในการพัฒนาโดยสอดคล้องในชีวิตประจำวัน เริ่มด้วยการพัฒนาทัศนคติเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบุคคล ดังนี้

๑. การพัฒนาความรู้เชิงประเมินค่าเปลี่ยนการให้ข้อมูลที่ดี หรือผลเสียที่เกิดจากการกระทำหรือไม่ กระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งอาจเปลี่ยนบทบาท เทป วิดีโอโทรทัศน์ หรือผู้บรรยาย การพัฒนาความรู้เชิงประเมินค่าจะได้ผลเพียงใดขึ้นอยู่กับบุคคลที่จะโน้มน้าวจิตใจ เนื้อหา รูปแบบที่เหมาะสมกับผู้เรียน ประโยชน์ที่รองรับความต้องการของผู้เรียนและกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิภาพ

๒. การพัฒนาอารมณ์ เพื่อเปลี่ยนทัศนคติ เปลี่ยนการเสริมประสบการณ์เดิม ด้วยการทำกิจกรรมต่างๆ ภายใต้อารมณ์ที่ดีจากนี้ควรถามเพื่อให้เด็กแสดงความรู้สึกลึกซึ้งและเกิดการแลกเปลี่ยนทัศนคติ

^{๑๖} ญัตติ ลิมวนาพิพงษ์, “การเปรียบเทียบความรับผิดชอบของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมแบบให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมกับการจัดการกิจกรรมแบบปกติ”, หน้า ๒๖.

๓. การทำพฤติกรรมที่สนับสนุนทัศนคติที่ดี ส่งการพัฒนา เปลี่ยนการแปลโอกาสให้ เด็ก
ได้ แสดงออก ่วยการพูด วาดภาพ เขียนหรือชักจูงให้ เพื่อนเกิดกำลังใจในการทำพฤติกรรม ่างๆ
การเปลี่ยนทัศนคติจะมีประสิทธิภาพ ส่งอาศัยสถานการณ์ ุ้ ดังต่อไปนี้

- ๑) การมีอิสระ สามารถเลือกที่กระทำหรือไม่ ักระทำก็ได้
- ๒) การมีโอกาส ้นคว ้าหาประโยชน์ ุ้ จากของสิ่งนั้น
- ๓) การมีโอกาสพูดคุยถึงความสามารถของตนท ้างกลางผู้ ู้อื่น
- ๔) การมีความพอใจที่จะสร ้างความประทับใจแก่ ู้ผู้ ู้อื่น

ราตี ทองสวัสดิ์^{อน} กล ้างถึง การพัฒนาทางจริยธรรม ความรับผิดชอบแก่ ู้เด็กสามารถ
ทำได้ ๓ แนวทาง คือ

๑. การสอนโดยตรง มักเปลี่ยนการสอนให้ ู้ปฏิบัติทางกาย เช่น การแสดงความมีสัมมา
คารวะ การใช้ ู้ คำพูดสุภาพ ครูสอนให้ ู้ เด็กปฏิบัติได้ ู้ วัดติดตามให้ ู้ ปฏิบัติ อยู่ ้างต ู้เนื่อง

๒. การจัดสภาพแวดล้อม ู้มที่ดี ได้ ู้ แก ู้

. ๑) สภาพแวดล้อม ู้มที่เปลี่ยนบุคคล เช่น ครู ที่เลี้ยง ตลอดจนครูอื่นๆ ในโรงเรียน
หรือพ ู้แม่ ู้ ญาติผู้ ู้ใหญ่ ู้ที่อยู่ ู้ทางบ ู้าน จะเปลี่ยน ู้ นแบบแก่ ู้เด็กได้ ู้ดี ทั้งนี้เนื่องจาก ู้
เลียนแบบผู้ ู้ที่อยู่ใกล้ ู้ชิดไม ู้ว ู้จะเปลี่ยนที่บ ู้านหรือที่โรงเรียน

. ๒) สภาพแวดล้อม ู้มด ู้านวัตถุ ได้ ู้ แก ู้ สภาพแวดล้อม ู้มทั้งใน ู้องและนอก ู้องเรี
ใน ู้องเรียนหมายถึง การจัดวางสิ่งของทั้งของ ู้ ู้องเล ู้น ที่เอื้ออำนวย ู้ือการส ู้ังเสริมความ
รับผิดชอบ ส ู้วนนอก ู้องเรียนนอกจากจะมีของเล ู้นหลากหลายเล ู้ว จะด ู้องมีความสะดวกความ
เปลี่ยนระเบียบ มีไม ู้ดอกไม ู้ประดับ ร ู้มรื่นสวยงาม มีถังขยะ มีบริเวณให้ ู้เด็กได้ ู้รับผิดชอบในการ
รักษา

. ๓) การจัดกิจกรรมที่เอื้อให้ ู้ เกิดคุณธรรมและจริยธรรม ่วยการให้ ู้เด็กได้ ู้รับการฝ ู้
กการปฏิบัติตนในกิจวัตรประจำวันและจากการปฏิบัติกิจกรรมประจำวันในโรงเรียน เช่น การ
เคารพธงชาติ การช ู้วยเหลือตนเองในการรับประทานอาหาร การใช้ ู้ ห ู้องน้ำ ู้องส ู้วม การเตรียมที่

^{อน}อ ู้มเดือน สดมณี, แนวคิดในการพัฒนาจริยธรรม , (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัย
พฤติกรรมศาสตร์ ู้มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๐), หน้า ๑-๒.

^{อน}ราตี ทองสวัสดิ์, “การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมแก่ ู้เด็ก ๓-๖ ขวบ”, วารสารการศึกษา
ปฐมวัย ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม ๒๕๔๐) : ๑๕-๒๘.

๓. ค ็องตระหนักในความสำคัญของการเป๋นพ ็อแม ็ที่ดีมีคุณภาพ ค ็วการอบรมเลี้ยงดู ลูกค ็วความรัก ความอบอุ่น ความเข ็วใจและมีเหตุผล ไห ็อิสรระ แก ็เด็กในการเรียนรู้ ็ และกระทำ สิ่งต ็างๆ ค ็วความสามารถของเด็ก รับฟ ็งความคิดเห็นของเด็ก

๔. จะต ็องฝ ็กความรับผิดชอบไปพร ็อมๆ กับการฝ ็กให้ ็เด็กมีความเคารพเชื่อฟ ็ง พ ็อแม ็ เพราะการเคารพเชื่อฟ ็งพ ็อแม ็จะเป๋นพื้นฐานในการสร ็างวินัยให้ ็แก ็เด็กการที่ ็ควบคุมความต ็องการของตนเองให้ ็เป๋นไปตามความต ็องการของพ ็อแม ็เป๋นการฝ ็กการ ็ตนเองในเบื่องต ็นเมื่อเด็กเกิดความเคยชินกับการเชื่อฟ ็งพ ็อแม ็ ในที่สุดเด็กก็จะเกิดความเคยชิน ต ็องการควบคุมความต ็องการของตนเอง

๕. จะต ็องจัดสิ่งแวดล้อมให้ ็เอื้ออำนวย ็องการส ็องเสริมความรับผิดชอบโดยคำนึงถึง ความสะดวก สบายและเหมาะสมกับเด็ก สภาพแวดล้อมในที่นี้ หมายถึง สิ่งของเครื่องใช้ ็ที่ เหมาะสมกับเด็ก พร ็อมทั้งฝ ็กให้ ็เด็กได้ ็เผชิญกับสิ่งแวดล้อมค ็วตนเองทำเอง มีความคิดริเ ็ เพื่อให้ ็เกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่ไค ็กระทำลงไป

๖. จะต ็องให้ ็การเสริมแรง เมื่อเด็กสามารถทำอะไรไค ็ค ็วตนเองเพื่อเป๋นการยืนยัน ให้ ็เด็กทราบว่าพฤติกรรมนั้น พ ็อแม ็ต ็องการให้ ็เด็กกระทำต ็องไป ซึ่งถ ็าเด็กไค ็กระทำ จะกลายเป๋นนิสัยติดตัวไปทุกที่

๗. จะต ็องรู้ ็จักใช้ ็คำพูดหรือการสื่อสารในทางสร ็างสรรค ็ คำพูดหรือการสื่อสารทั้ง ทางกายและทางวาจาของพ ็อแม ็ที่มีต ็องถูก มีส ็วณข ็วยสร ็างบุคลิกภาพ หรือสร ็างนิสัยที่ดีให้ เพราะคำพูดในเชิงสร ็างสรรค ็ข ็วยให้ ็ลูกได้ ็คิดถึงเหตุผล เข ็วใจในสิ่ง ็ที่ตนกระทำและละอาย ต ็องผลการกระทำของตนเอง มองเห็นคุณค่า ็วของตนเอง

จากการศึกษาแนวทางในการส ็องเสริมความรับผิดชอบ จะเห็นได้ ็ว ็ความรับผิดชอบ เป๋นคุณลักษณะทางจริยธรรมค ็วหนึ่งที่ควรปลูกฝ ็งและส ็องเสริมให้ ็แก ็เด็กความรับผิดชอบ มีพื้นฐานมาจากการที่เด็กสามารถข ็วยเหลือตนเองไค ็จนกระทั่งเกิดความรู้ ็สึกที่ดีและเห็นคุณค่า ็วของตัวเอง แล ็วค ็วข ็วยข ็วยขอบเขตเป๋นความสามารถในการข ็วยเหลือผู้ ็อื่น ร ็ู้จักปรับตัวให้ ็เข ็ว ็เคารพสิทธิของผู้ ็อื่นอันเป๋นความรับผิดชอบต ็องสังคมของเด็ก การปลูกฝ ็งความรับผิดชอบ จึงจำเป๋นต ็องอาศัยความร ็วมมือระหว ็างบ ็้านและโรงเรียน โดยผู้ ็ให้ ็การปลูกฝ ็งต ็อง เห็นความสำคัญในบทบาทของตนเองเกี่ยวกับการเป๋นตัวแบบที่ดีทั้งการกระทำ การสร ็างบรรยากาศ และสภาพ แวดล ็อม อีกทั้งจะต ็องคำนึงถึงพัฒนาการ วุฒิภาวะของเด็กความสม่ำเสมอและความ ยึดหยุ่น ็นในการฝ ็ก ตลอดจนการเสริมแรงที่ถูกวิธีเป๋นป ็จจัยอย ็างหนึ่ง ที่สามารถส ็องเสริมให้ ็ มีจริยธรรมความรับผิดชอบที่คงทนและถาวรต ็องไป

๒.๒.๓ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต

ก. ความหมายของความซื่อสัตย์สุจริต

ทวิ บุญยเกตุ^{๐๐} กล่าวว่า ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง ความภักดี ความซื่อตรง การประพฤติตรง คือ มีความตรงไม่คดโกง ไม่หลอกลวงและไม่เอาเปรียบ

กระทรวงศึกษาธิการ^{๐๐} ให้ความหมายของความซื่อสัตย์สุจริต คือ ตรงไม่คด ไม่มีห้เหลี่ยมลับลมคมใน ประพฤติชอบ ไม่คดโกง ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้ใด คนซื่อสัตย์สุจริต คือ คนที่มีความจริงอยู่ในใจ มุ่งรักษาความจริงเสมอ มีความตั้งใจจริง พยายามจะทำสิ่งใดก็ทำสิ่งนั้น จนสำเร็จ ไม่รวนเร ผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตย่อมมีความสุขจะไปที่ไหนย่อมได้รับเกียรติ คือ ชื่อเสียงที่ดีงาม

พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.๒๕๓๐ ได้ให้ความหมายว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง ประพฤติตรงและจริงใจ ไม่คิดทรยศ ไม่คดโกงและไม่หลอกลวง^{๐๐}

ปิ่น มุทุกันต์^{๐๐} ให้ความหมายของความซื่อสัตย์ไว้ว่า ความประพฤติตรงต่อความสัตย์ คนที่ทำความดีให้ได้จริง ด้วยจิตใจอันแน่วแน่ เรียกว่าคนซื่อสัตย์ ต่างจากคนซื่อตรง คือ คนซื่อตรงจะยึดระเบียบแบบแผนและบุคคลเป็นหลัก ส่วนคนซื่อสัตย์ยึดความดีเป็นหลัก คนที่รับปากกับคนอื่นไว้ว่าจะไปร่วมปิ่นและบุคคลเป็นหลัก ส่วนคนซื่อสัตย์ยึดความดีเป็นหลัก คนที่รับปากอย่าง นั้นแล้ว ภายหลังรู้ว่าเป็นความผิดจึงกลับใจเสีย ไม่ยอมผิดศีลธรรมเรียกว่า คนซื่อสัตย์ (truthfulness)

จากความหมายของความซื่อสัตย์ดังกล่าวข้างต้น พอได้ใจความว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง ความซื่อตรง ไม่คดโกงทั้งกาย วาจา ใจ ทั้งต่อตนเอง สังคมและหน้าที่การงาน

ข. ลักษณะของพฤติกรรมความซื่อสัตย์

ละมัย สุวรรณสิงห์^{๐๐} ผู้ทรงคุณวุฒิที่พิจารณาปรับปรุงโครงสร้างของคุณลักษณะของจริยธรรมไทยซึ่งปรากฏในหนังสือ “แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย” ของกรมวิชาการได้ให้

^{๐๐}ทวิ บุญยเกตุ, พ่อสอนลูก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, ๒๕๒๕), หน้า ๔๕.

^{๐๐}กระทรวงศึกษาธิการ, โครงการทดลองหารูปแบบที่มีประสิทธิภาพต่อการเรียนการสอนจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ธนประดิษฐ์การพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๕๔.

^{๐๐}มหาวิทยาลัยรามคำแหง, พจนานุกรมเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. ๒๕๓๐, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๐), หน้า ๑๘๒.

^{๐๐}ปิ่น มุทุกันต์, ประมวลศัพท์ ๖ ศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สารมวลชน, ๒๕๓๔), หน้า ๖๑.

^{๐๐}ละมัย สุวรรณสิงห์, “การเปรียบเทียบคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัยและความกตัญญูต่อนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ที่มีการอบรมเลี้ยงดู เขว้านปัญญาและเขว้านอารมณ์แตกต่างกัน”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๔๑, หน้า ๑๒.

ความหมายและกำหนดขอบข่ายพฤติกรรมความซื่อสัตย์ไว้ว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ทั้งทางกาย วาจาใจ ต่อตนเองและผู้อื่นโดยมีขอบข่ายและพฤติกรรม ๔ ด้าน ได้แก่

๑. ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง คือ ความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดี มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการทำความผิด พฤติกรรม คือ

- ๑) ไม่สับปลับหลอกลวง
- ๒) ไม่คล้อยตามพวกที่ลากหรือชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย
- ๓) มั่นคงต่อการกระทำดีของตน
- ๔) ไม่คดโกงมีความตั้งใจทำจริง
- ๕) ประพฤติตรงตามพูดและคิด

๒. ความซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่การงาน พฤติกรรม คือ

- ๑) ไม่เอาเวลาทำงานในหน้าที่ไปใช้ทำประโยชน์ส่วนตัว
- ๒) ไม่ใช้อำนาจหน้าที่ทำประโยชน์ส่วนตัว

๓. ความซื่อสัตย์ต่อบุคคล คือ มีความซื่อตรงต่อผู้อื่น ต่อมิตร ต่อหัวหน้างานต่อผู้มีพระคุณ พฤติกรรม คือ

- ๑) ประพฤติตรงไปตรงมา ไม่กีดกีดต่อผู้อื่น
- ๒) ไม่ชักชวนไปในทางที่เสื่อมเสีย
- ๓) ไม่สอพลอเพื่อหาประโยชน์ส่วนตัว
- ๔) เตือนสติและแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์
- ๕) ยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น ไม่คิดริษยาถากถาง

๔. ความซื่อสัตย์ต่อคณะ สังคมและประเทศชาติ พฤติกรรม คือ

- ๑) ร่วมมือร่วมใจกันทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ
- ๒) ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว หรือเอาดีเข้าตน
- ๓) ไม่ร่วมมือกันทำงานใดๆ ที่ผิดกฎหมาย หรือระเบียบข้อบังคับของสังคมและ หมู่คณะ

นอกจากนี้โครงสร้างของความซื่อสัตย์แบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะได้ดังนี้ คือ

๐× สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, การวัดและประเมินผล
 ในชั้นเรียน กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (พุทธศาสนาและจริยศึกษา) ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์คุรุสภา,
 ๒๕๓๕) หน้า ๓๕.

๑. ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง คือ มีความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดี มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ

- ๑) ไม่สับปลับกลับกลอก
- ๒) ไม่คล้อยตามพวกที่ลากหรือจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย
- ๓) มั่นคงต่อการทำความดีของตน
- ๔) ไม่คดโกงมีความตั้งใจจริง
- ๕) ประพฤติตรงตามที่พูดและคิด

๒. ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงาน พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ

- ๑) ไม่เอาเวลาทำงานในหน้าที่ไปใช้ทำประโยชน์ส่วนตัว
- ๒) ไม่ใช้อำนาจหน้าที่ทำประโยชน์ส่วนตัว

๓. ความซื่อสัตย์ต่อบุคคล คือ มีความซื่อตรงต่อผู้อื่น ต่อมิตร ต่อหัวหน้างานต่อผู้มีพระคุณ พฤติกรรมที่แสดงออก คือ

- ๑) ประพฤติตรงไปตรงมาไม่คิดคดต่อผู้อื่น
- ๒) ไม่ชักชวนไปในทางที่เสื่อมเสีย
- ๓) ไม่สอพลอเพื่อหาประโยชน์ส่วนตัว
- ๔) ยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น ไม่คิดริษยาหรือกลั่นแกล้ง

๔. ความซื่อสัตย์ต่อคณะ สังคมและประเทศชาติ พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออก คือ

- ๑) ร่วมมือร่วมใจทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ
- ๒) ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของตน หรือเอาดีเข้าตน
- ๓) ไม่ร่วมมือกันทำงานใดๆ ที่ผิดกฎหมาย หรือผิดระเบียบข้อบังคับของสังคม

หรือหมู่คณะ

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ^{๐๐} ได้กำหนดความหมายของความซื่อสัตย์สุจริตไว้ในเอกสารเสริมความรู้สำหรับครูกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยไว้ว่า ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึงการประพฤติตรงและจริงใจ ไม่คิดคดทรยศไม่คดโกงหลอกลวงผู้อื่น ประพฤติตรงไปตรงมาถูกต้องตามทำนองคลองธรรมและกฎหมายบ้านเมือง โดยจำแนกความซื่อสัตย์สุจริตออกเป็น ๔ ด้าน คือ

๑. ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง คือ มีความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดี มีความละเอียดเกรงกลัวต่อการทำความผิด ไม่สับปลับหลอกลวง ไม่โลภในของผู้อื่น ไม่คล้อยตามพวกที่ลากหรือชักจูงไป

^{๐๐} คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติการวัดและประเมินผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรมพิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๔๔), หน้า ๓๑-๓๕.

ในทางที่เสื่อมเสีย มั่นคงต่อการทำความดีของตน ไม่คดโกง มีความตั้งใจทำจริง ประพฤติตรงตามที่พูดและคิด ในกรณีของนักเรียนจะแสดงความซื่อสัตย์ต่อตนเอง คือ เรียนจริง มาโรงเรียนตรงเวลา ทำการบ้านไม่ลอกคนอื่น เวลาสอบก็ตั้งใจสอบ ไม่ทุจริตในการสอบ

๒. ความซื่อสัตย์ต่อบุคคล คือ มีความซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น ต่อมิตรต่อหัว หน้าที่งาน ต่อผู้มีพระคุณ มีลักษณะสำคัญคือ มีความจริงใจต่อผู้อื่น ไม่กล่าวคำเท็จต่อผู้อื่น ไม่ชักชวนผู้อื่นไปในทางที่เสื่อมเสีย ไม่สอพลอเพื่อหาประโยชน์ส่วนตน เตือนสติแนะนำในสิ่งที่ประ โยชน์ ยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น ไม่คิดริษยากลั่นแกล้ง ไม่ถือเอาของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยการลักขโมย ถ้อโกง ไม่ละเมิดของรักของผู้อื่น ขอมรับผิดหากตนได้ทำผิดต่อผู้อื่น ไม่ผินผก รู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่น ไม่หยิบยืมของใช้ของผู้อื่นไปโดยไม่ได้รับอนุญาต ประพฤติดีทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่น

๓. ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ คือ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ตนทำหรือได้รับ มอบหมายและทำให้ดีที่สุด ไม่ทอดทิ้งหน้าที่ ไม่ทุจริตคดโกง ไม่ใช้อำนาจหน้าที่ทำประโยชน์ส่วนตน รักษาระเบียบกฎเกณฑ์ ตรงต่อเวลา ไม่เอาเวลาทำงานในหน้าที่ ไปใช้ประโยชน์ส่วนตน

๔. ความซื่อสัตย์ต่อหมู่คณะ สังคมและประเทศชาติ คือ รักษาความสามัคคี ไม่นำความลับของหมู่คณะ สังคมและประเทศชาติไปประทุษร้ายต่อหมู่คณะ รักษาความสามัคคี ไม่นำความลับของหมู่คณะ สังคมและประเทศชาติไปเปิดเผย ไม่เป็นต้นเหตุให้คนภายนอกเข้ามาทำลายหมู่คณะ ไม่คิดคดทรยศทำลายสถาบันหลักของชาติ ไม่รวมมือกันทำงานใดๆ ที่ผิดกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับ สำนึกว่าตนเองคือพลเมืองของประเทศจึงต้องปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดี ช่วยกันรักษาความสงบ สิ่งใดที่สร้างขึ้นเป็นสาธารณสมบัติจะต้องช่วยกันรักษาและรู้จักใช้อย่างทะนุถนอม

ทิสนา แหมมณี ได้อธิบายถึงพฤติกรรมหรือวิธีปฏิบัติตนที่พึงซึ่งของคนที่มีความซื่อสัตย์สุจริต ไว้ดังนี้^{๐๖}

๑. เมื่อพูดอะไรไว้ ต้องปฏิบัติตามคำพูดโดยไม่เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างอื่น การกระทำต่างๆ ควรให้ตรงกับความต้องการของตน ไม่ควรเสแสร้งแกล้งทำ

๒. พูดแต่เรื่องที่เป็นจริงด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ การพูดควรพูดให้ตรงกับความเป็นจริงทั้งหมด ไม่ควรปิดบังบางส่วนไว้หรือพูดบิดเบือนความจริงและทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจผิดไม่พูดยุยงให้เกิดความแตกแยก เช่น ไม่นำเรื่องของฝ่ายหนึ่งไปบอกอีกฝ่ายหนึ่ง ให้เกิดความเข้าใจผิดจนทะเลาะวิวาทกัน ควรพูดให้เกิดความรัก

๓. ไม่พูดคำหยาบหรือคำส่อเสียดเย้ยหยันจนทำให้ผู้ฟังไม่พอใจ ควรใช้คำพูด สุภาพ อ่อนหวาน พูดถูกกาลเทศะ พูดด้วยความหวังดี

^{๐๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

๔. ไม่โลภเอาของคนอื่นหรืออยากได้ของคนอื่น เช่น เมื่อเราเก็บกระเป๋าสตางค์ได้ ก็ควรนำไปคืนให้เจ้าของหรือไปให้ตำรวจเพื่อนำคืนให้เจ้าของ

๕. มีความรับผิดชอบและสำนึกในหน้าที่ของตน ไม่ทุจริตต่อหน้าที่ เช่น ไม่คดโกงเงินของผู้อื่น ไม่ทุจริตในการสอบ

นอกจากนี้ลักษณะของความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมประจำมนุษย์ คนเราจะได้อะไร มีความซื่อสัตย์ ต้องมีความจริง ๕ ประการ คือ

๑. จริงต่อการทำงาน หมายถึง ทำอะไรทำจริง มุ่งให้งานสำเร็จเกิดประโยชน์ส่วนตนหรือส่วนรวมได้จริงๆ

๒. จริงต่อหน้าที่ หมายถึง ทำจริงในงานที่ได้รับมอบหมายซึ่งเรียกว่าหน้าที่ทำงาน เพื่องาน ทำงานให้ดีที่สุด ไม่เลินเล่อ ไม่หะหลวม ไม่หลีกเลียงบิดพลิ้ว เอาใจใส่หน้าที่ให้งานสำเร็จ เกิดผลดี

๓. จริงต่อเวลา หมายถึง การพูดความจริง ไม่กลับกลอก หรือตลบตะแลงรักษาวาจา สัตย์อย่างเคร่งครัด พูดจริง ทำจริงตามที่พูด ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่าความสัตย์จริงเป็นวาจาที่ไม่ตาย

๔. จริงต่อบุคคล หมายถึง มีความจริงใจต่อคนที่เกี่ยวข้อง จริงใจต่อมิตรและร่วมงานจริงใจต่อเจ้านายตน เรียกว่า มีความจงรักภักดีหรือสวามิภักดิ์ จริงใจต่อผู้มีพระคุณ เรียกว่า มีความกตัญญูกตเวที

๕. จริงต่อความดี หมายถึง มุ่งปฏิบัติ ปฏิบัติต่อความดีจนคิดเป็นนิสัย เป็นบุคคลที่ประกอบด้วยคุณธรรม หรือ หิริ ความละอายแก่ใจ ที่จะประพฤติชั่วและโอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อความผิดที่ตนจะได้รับ ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง

ประกาศรี สืออำไพ^{๐๖} ได้วิเคราะห์แนวคิดทางจริยธรรมความซื่อสัตย์สุจริตไว้ว่า ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ทั้งทางกาย วาจา ใจ ทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น ยึดหลักแห่งความยุติธรรม ซื่อตรงต่อตนเอง หน้าที่การงาน คำนึงสัญญา แบบแผนกฎหมาย ที่ถูกต้องดีงาม โดยมีลักษณะ ดังนี้

๑. ซื่อตรงต่อเวลา

๒. ทำตามคำพูด

๓. ไม่หลีกเลียงงานในหน้าที่รับผิดชอบ

๔. ปฏิบัติตามระเบียบกฎหมายอย่างเคร่งครัด

^{๐๖}ประกาศรี สืออำไพ, พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๘.

๕. ชื่อตรงสุจริตทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่น

๖. ไม่ลักขโมย ไม่คดโกง ไม่นื้อราษฎรบังหลวง

ลักษณะพฤติกรรมที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปได้ว่า พฤติกรรมความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติตรงตามที่คิดและพูด รักษาคำมั่นสัญญา ไม่คดโกง มั่นคงต่อการกระทำความดีไม่นำของส่วนรวมมาเป็นของตน ไม่ร่วมมือกันทำงานใดๆ ที่ผิดกฎหมาย หรือระเบียบข้อบังคับของสังคมและหมู่คณะ รวมถึงมีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงาน ซื่อสัตย์ต่อบุคคลและความซื่อสัตย์ต่อสังคมและประเทศชาติ

๒.๒.๔ ด้านความเสียสละ

ก. ความหมายของความเสียสละ

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ^{๙๖}ให้ความหมายของความเสียสละ หมายถึง มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ ชอบช่วยเหลือเกื้อกูล บำเพ็ญประโยชน์ สละโลก ละทิฐิมานะได้ ร่วมงานกับคนอื่นได้ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตน

คณะกรรมการการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ได้ให้ความหมายของความเสียสละ หมายถึง ความตั้งใจหรือตัดสินใจของตน ตัดความยึดถือเสียให้หมดไป อาจเป็นการเสียสละเงินทอง ยศศักดิ์ ตำแหน่ง อามิส รูป เสียง กลิ่น รสทุกอย่างที่เราารู้สึกว่าเป็นของเรา หวงแหนรักใคร่ยินดี ความเสียสละในที่นี้อาจหมายถึงสละวัตถุ หรือสละอารมณ์ ^{๙๗}

ประกาศรี สืออำไพ ^{๙๘} ได้ให้ความหมายของความเสียสละ หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันแก่คนที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา ซึ่งคิดว่าเป็นของที่น่ายินดีแก่ผู้รับก็แบ่งปันให้ ความเสียสละจะต้องเป็นไปด้วยน้ำใสใจจริงและต้องถึงพร้อมด้วยกาย วาจาและใจ ไม่หวังผลตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น ไม่หวังให้ผู้อื่นยกย่อง การให้ในลักษณะเช่นนี้ ย่อมจะทำให้ผู้ปฏิบัติมีความสุขใจรวมทั้งการรู้สึกสละทิ้งอารมณ์ร้ายในตัวเองด้วย

^{๙๖}พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ธรรมานุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม (ฉบับเพิ่มเติมและปรับปรุงเพื่อช่วยทรงจำ), (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๓๑), หน้า ๔๓.

^{๙๗}คณะกรรมการการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม, แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๓๕), หน้า ๘๖.

^{๙๘}ประกาศรี สืออำไพ, พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม, อ่างแล้ว, หน้า ๔๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๙๐} ให้ความหมายของความเสียสละ คือ มีน้ำใจ สามารถเสียสละความสุขสำราญความพอใจส่วนตนเพื่อผู้อื่นได้ เช่น อดหลับ อดนอนพยายามในยามเจ็บไข้ ตลอดจนมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติมิตรสหายของผู้อื่นโดยไม่ใจแคบ

จันทะ วิไลพัฒน์^{๙๑} ให้ความหมายของความเสียสละ หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันแก่คนที่ควรให้ ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา รวมทั้งการรู้จักสละทิ้งอารมณ์ร้ายในตนเองด้วย

จากความหมายของความเสียสละดังกล่าวข้างต้นเป็นเหตุผลได้ว่า ความเสียสละ หมายถึง การให้ การให้ปันสิ่งที่ตนมีอยู่หรือควรได้รับให้แก่บุคคลที่ควรให้ ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งแสดงออกโดยการเสียสละกำลังกาย การเสียสละทรัพย์สิ่งของ เวลา สติปัญญา สุขสบายและการเสียสละทางใจ สละอารมณ์ร้ายและยินดีให้ผู้อื่นมีความสุข

ข. ลักษณะของพฤติกรรมความเสียสละ

บรรทม มณีโชติ^{๙๒} ได้อธิบายถึงลักษณะของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านความเสียสละว่า หมายถึงการแสดงออกของบุคคลในพฤติกรรมต่อไปนี้

๑. การให้ปัน หมายถึง การช่วยเหลือหรือให้ผู้อื่นในด้านทรัพย์สิ่งของ ความรู้และแรงงาน
 ๒. การเห็นแก่ส่วนรวม หมายถึง การอุทิศตนทำงานเพื่อสังคมและส่วนรวม
 ๓. ความมีน้ำใจ หมายถึง ความปรารถนาดีต่อผู้อื่นในการพูดและการกระทำโดยให้กำลังใจ แสดงความเห็นใจต่อผู้อื่น
 ๔. การไม่เอาเปรียบผู้อื่น หมายถึง การสละทรัพย์สิ่งของ แรงงานของตนเท่ากับหรือมากกว่าผู้อื่น
- นอกจากนี้ข้อบ่งชี้และพฤติกรรมความเสียสละ แบ่งออกเป็นด้านได้ ดังนี้

^{๙๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมานุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑.

^{๙๑}จันทะ วิไลพัฒน์, “การพัฒนาพฤติกรรมด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการเสียสละของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ โดยใช้กระบวนการสร้างค่านิยม”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช), ๒๕๔๒, หน้า ๑๕.

^{๙๒}บรรทม มณีโชติ, “การศึกษารูปแบบของข้อคำถามวัดลักษณะนิสัยด้านความเสียสละชนิดข้อความและชนิดสถานการณ์ที่มีต่อคุณภาพของแบบทดสอบ”, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๐), หน้า ๒๕.

๑. การให้ทางกาย เช่น

- ๑) ช่วยเหลือผู้อื่นทำธุรกรรมที่ไม่มีโทษ
- ๒) ไม่นิ่งดูตาย
- ๓) ช่วยเหลืองานสาธารณประโยชน์

๒. การให้ทางวาจา เช่น

- ๑) ช่วยเหลือให้คำแนะนำทั้งในทางโลกและทางธรรม
- ๒) ช่วยเหลือเจรจาเอาเป็นธุระให้สำเร็จประโยชน์

๓. การให้ทางสติปัญญา

- ๑) ช่วยแสดงความเห็นอย่างตรงไปตรงมา
- ๒) ช่วยแก้ปัญหาเดือดร้อนแก่คนที่ไม่ทำผิด

๓) ช่วยคิดหาแนวทางที่ถูกที่ชอบ

๔) ช่วยเพิ่มพูนหาความรู้ให้แก่ผู้อื่นตามกำลังสติปัญญา

๔. การให้ด้วยกำลังทรัพย์

- ๑) แบ่งปันเครื่องอุปโภค บริโภคให้แก่ผู้ขัดสนที่สมควรให้
- ๒) แบ่งปันเงินทองให้แก่ผู้ขัดสนที่สมควรให้
- ๓) สละทรัพย์เพื่อสาธารณกุศล

ค. ความสำคัญของความเสียสละ

พระราชวิสุทธิโมลี^{xx} กล่าวถึงความเสียสละมีคุณค่าทางจริยธรรมไว้ดังนี้

- ๑. ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
- ๒. ทำให้สังคมช่วยเหลือกัน รักกันและสามัคคีกัน
- ๓. เกิดสวัสดิภาพและความมั่นคงในสังคม
- ๔. คนในสังคมเกิดความอบอุ่น ไม่รู้สึกว่าเหงา
- ๕. เกิดความเจริญมั่นคงแก่ประเทศชาติ
- ๖. ดำรงไว้ซึ่งหลักมนุษยธรรม
- ๗. ฝึกไว้ให้รับผิดชอบต่อสังคม

^{xx} พระราชวิสุทธิโมลี, หลักธรรมการอยู่ร่วมกัน, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๖),

พระเทพวิมลโมลี^{๕๐} กล่าวถึงประโยชน์ของความเสียสละไว้ว่า คนเราที่อยู่ในสังคมต้องรู้จักเสียสละในคราวที่ควรเสียสละ เป็นคนรู้จักให้ปันสิ่งของแก่คนที่ควรให้ปัน

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย^{๕๑} ได้สรุปประโยชน์ของความเสียสละไว้ดังนี้

๑. สร้างประโยชน์ให้แก่ตนเองและสังคม
๒. ส่งเสริมความสามัคคีในหมู่คณะ
๓. ได้รับไมตรีจิตจากบุคคลอื่น

๔. เป็นที่เคารพนับถือของบุคคลอื่น

๕. ทำใจให้เป็นสุข

จากลักษณะพฤติกรรมที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปพฤติกรรมความเสียสละ คือ การเสียสละทางกาย ทางวาจา ทางใจ การเสียสละด้วยกำลังทรัพย์และการเสียสละด้วยกำลังสติ ปัญญา

จากข้อมูลข้างต้น พอจะกล่าวได้ว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านความเสียสละคือการแสดงออกถึงความเป็นผู้เสียสละทางกาย ทางวาจา ทางสติปัญญา กำลังทรัพย์และทางใจ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวมตามความคาดหวังของสังคม

๒.๒.๕ ด้านความกตัญญูกตเวที

ปิ่น มุทุกันต์^{๕๒} ได้ให้ความหมายไว้ว่า การตอบแทนคุณท่าน คือ ต้องประกาศคุณท่าน แล้วตอบแทนคุณท่าน

ชัยวัฒน์ อัดพัฒนและคณะ^{๕๓} ได้อธิบายความหมายของความกตัญญูไว้ว่าหมายถึง ความเป็นผู้รู้คุณที่คนอื่นทำให้แก่ตนและความกตัญญูนี้คือความดีที่เป็นพื้นฐานของคนดี เมื่อคนดีมี

^{๕๐}พระเทพวิมลโมลี, จิตวิทยาความมั่นคง : ศาสนากับความมั่นคง, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๒๘), หน้า ๔๒.

^{๕๑}ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย, พุทธศาสนากับความมั่นคงของชาติ, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๓๐), หน้า ๑๔๖.

^{๕๒}ปิ่น มุทุกันต์, ถิ่นบรรยายพุทธศาสตร์ ฉบับฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ, (กรุงเทพมหานคร : ไทยมิตรการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๕๖.

^{๕๓}รศ.ชัยวัฒน์ อัดพัฒนและผศ.วิธาน สุชีวงศ์, หลักการดำรงชีวิตในสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๔๖.

ความกตัญญูเป็นพื้นฐานแล้ว ความดีทั้งหลายก็ไหลไปรวมอยู่กับคนดี เหมือนลำธารทุกสายไหลลงไปสู่แม่น้ำใหญ่

ในมลลชีวิต ข้อที่ ๒๕ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “กตัญญูตา” แปลว่า มีความกตัญญู คำว่า “กตัญญู” คือ การรู้บุญคุณ รู้อุปการะคุณที่ผู้อื่นกระทำไว้ให้แก่ตนตรงข้ามกับอกตัญญูที่ไม่รู้จักบุญคุณของใคร เราชาวพุทธรู้จักความกตัญญู รู้จักบุญคุณของคนอื่นที่ได้ทำดีแก่ตนก่อนแล้วต้องหาทางตอบแทน เพราะกตัญญูนั้น เป็นเครื่องหมายของคนดี ดังพุทธพจน์ที่ว่า ความกตัญญูกตเวทียเป็นเครื่องหมายของคนดี^{๑๐}

ดังนั้น กตัญญู หมายถึง การรู้คุณที่ผู้อื่นทำแล้วแก่ตน ได้แก่ ความเป็นผู้มีใจกระจำและมีสติปัญญาบริบูรณ์ จนสามารถรู้และตระหนักในอุปการะคุณที่ผู้อื่นกระทำแล้วแก่ตน คือ เมื่อได้รับการช่วยเหลือจากผู้ใด หรือจากสิ่งใด ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม จะจดจำและตระหนักในพระคุณนั้น

คำว่า กตเวทีย ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความเป็นผู้สนองคุณท่าน ดังนั้น กตเวทีย หมายถึง การรู้จักประกาศและตอบแทนพระคุณของผู้ที่มีอุปการะคุณแก่ตนซึ่งอาจแสดงออกได้โดยการเคารพ การเอื้อเฟื้อ การสรรเสริญคุณและการแสดงน้ำใจอันงามต่อผู้มีพระคุณทั้งนี้มิใช่การใช้หนี้บุญคุณด้วยการตีราคา

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น คำว่า “กตัญญูกตเวทีย” ประกอบด้วยคำ ๒ คำ “กตัญญู” และ “กตเวทีย” เมื่อนำมารวมกันจึงหมายถึง การรู้คุณของผู้อื่น หรือสิ่งอื่นที่กระทำประโยชน์แล้วแก่ตน ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น บิดามารดา เป็นต้น แล้วจดจำและตระหนักในพระคุณนั้นและหมั่นหาโอกาสประกาศและตอบแทนพระคุณของผู้นั้น หรือสิ่งนั้นเสมอๆ โดยมีได้คิดว่าเป็นการใช้หนี้บุญคุณโดยตีราคาเหมือนอย่างการซื้อขายสิ่งของ

ความหมายของความกตัญญูกตเวทียโดยภาพรวม คือ การรับรู้ถึงคุณความดีที่ผู้มีอุปการะหรือบุพการีได้กระทำก่อนและยังผลไปถึงการสนองตอบ หรือแสดงคุณให้แก่ผู้มีอุปการะคุณเป็นสิ่งที่ตอบแทนกลับไป การมีอุปการะ คือ การสงเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูล อุดหนุนในทางที่เกิดประโยชน์ คุณในที่นี้หมายถึง ความดีงาม บนพื้นฐานของความเหมาะสมและเห็นสมควรแก่เหตุ ผู้อุปการะ ในที่นี้หมายถึงผู้มีบุญคุณ ผู้ช่วยเหลือเกื้อกูล ผู้อุดหนุนและสิ่งที่มีบุญคุณในการที่เกิดประโยชน์ อันได้แก่ บุพการี คือ บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์ ผู้เป็นประมุขของประเทศ สถาบันและสิ่งแวดล้อม เช่น ครอบครัว โรงเรียน ประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ทรัพยากรธรรมชาติและสาธารณสมบัติ เป็นต้น กตัญญูกตเวทียจึงหมายถึง

^{๑๐} ลำลี รักสุทธิ, มลลชีวิต ๓๘, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๕.

ความรู้บุญคุณท่านแล้วทำตอบแทนให้ปรากฏการอุปการะช่วยเหลือในทางที่เกิดประโยชน์อาจทำได้ ดังนี้

๑. ด้วยการให้ของกินของใช้ ให้ยารักษาโรค ให้ที่อยู่อาศัย หรือการอุปการะด้วยปัจจัยสี่

๒. ด้วยการกล่าวแนะนำตักเตือนด้วยถ้อยคำที่ไม่สะเทือนใจหรือถ้อยคำที่สุภาพอ่อนโยนกล่าวปลอบโยนให้จิตใจชุ่มชื่นเมื่อยามเกิดความเศร้าโศก กล่าวปลุกปลอบให้เกิดความเข้มแข็งจะมักเข้มแข็งในเมื่อยามจิตใจหดหู่ท้อแท้ ช่วยกล่าวโต้แย้งคัดค้านในเมื่อยามถูกผู้อื่นกล่าวทับถม สอนสิ่งที่ยังไม่รู้ไม่เข้าใจให้รู้ให้เข้าใจในขณะที่เรารู้เราเข้าใจ

๓. ด้วยการช่วยกระทำกิจการงาน ช่วยป้องกันอันตรายที่บังเกิด ช่วยรักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้

๔. ด้วยการวางตนสม่ำเสมอทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ต่อหน้าประพฤติดีต่อผู้นั้นอย่างใด ลับหลังต้องประพฤติดีต่อผู้นั้นอย่างนั้นและช่วยประกาศคุณความดีของผู้นั้นให้ปรากฏในที่ต่างๆ ตามสมควร

ก. ขอบเขตของความกตัญญูทศเวที

ความกตัญญูทศเวทีนั้น ไม่สามารถกำหนดเป็นรูปแบบที่แน่ชัดและตายตัวได้ เพราะความกตัญญูทศเวทีเป็นการรับรู้ทางจิตใจและการกระทำในการโต้ตอบกันออกมาโดยผ่านทางกายทางวาจาและทางจิตใจ ในทางที่เห็นว่าควร ดึงงามและเหมาะสมตามแต่ละวัฒนธรรมและแต่ละสภาพแวดล้อม โดยมากมักจะเกิดจากการแสดงออกมาในลักษณะของความสัมพันธ์ เช่น พ่อแม่ กับ ลูก, ครูกับลูกศิษย์ หรือการพึ่งพากัน เช่น นายจ้างกับลูกจ้าง แพทย์กับผู้ป่วย มนุษย์กับธรรมชาติ หรือนักการเมืองกับประชาชน แต่หากจะกำหนดไปโดยให้เห็นรูปธรรมในขอบเขตของความกตัญญูทศเวที จะขอขยายความจากความหมายโดยนัยรวมในด้านของการรู้คุณและการตอบแทนสนองคุณ เพื่อนำไปสู่ขอบเขตของความกตัญญูทศเวที ดังนี้

การรู้คุณ หรือการรู้อุปการคุณที่ท่านทำให้ คือ การได้รับทราบ หรือ รับรู้จากผัสสะ หรือ จากประสาทสัมผัสทั้ง ๖ การรับรู้ถึงการกระทำ, จากผู้มีอุปการคุณ โดยผู้รู้คุณเห็นว่าสิ่งที่ได้รับไม่ว่าจะโดยทางตรงต่อตน หรือโดยทางอ้อมต่อคนที่ตนรัก หรือสิ่งที่ตนปรารถนา นั้นเป็นสิ่งที่มีความสุข ความปลาบปลื้มปีติ ดีใจ หรือเป็นลักษณะที่ผู้รับรู้เห็นสมควรพึงพอใจ ในระดับหนึ่งตามลำดับความสำคัญที่กำหนดขึ้นในจิตใจ จนเห็นว่าสิ่งนั้นที่ถูกกระทำเป็นสิ่งที่มิพระคุณที่ตนพอจะรับทราบ จนถึงกับว่าต้องการที่จะสนองคุณในสิ่งที่ได้รับมา

การตอบสนองคุณ หรือการประกาศพระคุณ คือการเกิดการกระทำตอบหลังจากที่ถูกกระทำหรือรับรู้ล่วงหน้าว่าจะถูกกระทำแก่ตนและผู้หรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตนไปในทางที่ตนเห็นว่า

พึงพอใจมีความสุขในระดับหนึ่งหรือในลักษณะที่ช่วยเหลือเกื้อกูล จนต้องทำให้ตนนั้นเห็นสมควรที่จะต้องปฏิบัติตอบแทนให้แก่ผู้อุปการคุณพึงพอใจ โดยอาจจะสนองตอบแทนผ่านทางกาย วาจา และจิตใจ ขึ้นอยู่กับระดับที่เห็นว่าสำคัญและควรจะสนองตอบด้วยสิ่งไหน

ดังนั้น ขอบเขตของความกตัญญูกตเวที คือ การรับรู้และตอบแทนโดยผ่านสื่อการรับรู้เท่าที่มนุษย์ปกติพึงมี จนกระทั่งเห็นควรโดยผ่านมโนสำนึกว่าควรจะตอบแทนตามลำดับความสำคัญที่ตนได้รับและผ่านสื่อการตอบแทนคือ กาย วาจาและจิต ในลักษณะช่วยเหลือเกื้อกูลให้ไปในทางที่ตนเห็นว่าเหมาะสมและเห็นควรแล้ว หรือผู้ที่ได้รับการสนองตอบ พึงพอใจในระดับหนึ่ง ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับระดับคุณค่าหรือความสำคัญที่ผู้รับรู้กำหนดขึ้นไว้เอง

ข. ลักษณะความกตัญญูกตเวที

พระธรรมโสภณ (ปาสาทิโก) ^{๑๐} ได้อธิบายถึง กตเวที (ผู้รู้คุณและตอบแทนคุณ) เข้าข่ายลักษณะของบุคคลที่หาได้ยาก ในคำสอนตามพระไตรปิฎก คำว่า “กตัญญู” คือ ผู้รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นกระทำแล้วแก่ตน “กตเวที” คือ ผู้กระทำการอุปการะตอบต่ออุปการะที่ผู้อื่นกระทำแล้วแก่ตน

สุวิทย์ หิรัญยานนท์ ^{๑๑} ได้อธิบายถึงความกตัญญูกตเวที เป็นเรื่องของการตอบแทนอันเนื่องมาจากการสร้างบุญคุณให้ผู้ที่ทำคุณให้ก่อนจะถูกเรียกว่า “บุพพการี” หมายถึง ผู้ที่ทำอุปการะมาก่อน เช่น บิดามารดา ปู่ย่า ตายายและบุพพการี (ผู้ทำคุณก่อน) กับกตัญญู

ชัยวัฒน์ อัดพัฒนและคณะ ^{๑๒} ได้กล่าวถึงลักษณะของคนกตัญญูไว้ว่า มีลักษณะ ดังนี้

๑. มีความซื่อสัตย์

^{๑๐}พระธรรมโสภณ (ปาสาทิโก), กตัญญูกตเวที, (กรุงเทพมหานคร : กราฟิการ์ ๒๕๔๑), หน้า ๕.

^{๑๑}สุวิทย์ หิรัญยานนท์, พจนานุกรมฉบับนักเรียน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โอ.คิว.บุ๊คเซ็นเตอร์, ๒๕๔๓), หน้า ๓๒๐.

^{๑๒}รศ.ชัยวัฒน์ อัดพัฒนและผศ.วิธาน สุชีวกุปต์, หลักการดำรงชีวิตในสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง), หน้า ๔๕.

๒. มีความจงรักและภักดี
๓. อ่อนน้อมถ่อมตน
๔. มีสติระลึกรู้ได้อยู่เสมอ
๕. ไม่ประทุษร้ายต่อกัน สัตว์และสิ่งของ
๖. ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นผู้มีคุณ
๗. มีเมตตาจิต คิดเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
๘. รักเกียรติและศักดิ์ศรีของตน
๙. เป็นที่รักของคนทั่วไป
๑๐. ชีวิตมีแต่ความสุขและสมหวัง

ลักษณะของความกตัญญูทวาทิ โดยรวมแล้วกลับจะเป็นการสะท้อนให้เห็นในเรื่องของคุณธรรมความดีที่มีค่าต่อจิตใจและสามารถวัดค่าความเป็นมนุษย์ออกมาทางคุณความดีในการรู้จักบุญคุณในสิ่งที่เราได้ใช้หรือได้อาศัย เช่น ร่างกาย การได้รู้จักบุญคุณคือการใช้อย่างทะนุถนอมไม่ทำให้มันต้องเสื่อมโทรมเร็วกว่ากำหนด ซึ่งพระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) ^{๑๐} ได้กล่าวไว้ว่า “ความกตัญญูทวาทิในการรู้จักบุญคุณถือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เพราะหากไม่มีเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตก็ปล่อยตัวปล่อยใจไปตามอารมณ์ตามความอยากที่เกิดขึ้น สายสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ปู่ย่าตายายกับลูกหลานจะขาดหายไป คุณธรรมไม่มีความดีงามก็จะหายไป”

ค. ประเภทของความกตัญญูทวาทิ

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พมพ.) ^{๑๑} ได้จัดประเภทของความกตัญญูทวาทิไว้ ๓ ประเภท คือความกตัญญูทวาทิต่อบุคคล ความกตัญญูทวาทิต่อสัตว์และความกตัญญูทวาทิต่อสิ่งของ

๑. ความกตัญญูทวาทิต่อบุคคล คือ การตระหนักในพระคุณและหมั่นตอบแทนพระคุณของผู้มีพระคุณต่อตนเอง ซึ่งบุคคลผู้กตัญญูพึงทราบวิธีปฏิบัติ ดังนี้

๑) ลูกกตัญญู พึงปฏิบัติต่อบิดามารดาหรือผู้ปกครองเลี้ยงดูมารดาด้วยการสนองพระคุณท่านด้วยการเลี้ยงดูท่านในยามชรา ช่วยทำกิจของท่าน ตั้งอยู่ในโอวาท คำสอนของท่าน ดำรงวงศ์สกุลและทำบุญอุทิศให้ท่านเมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว

๒) ศิษย์กตัญญู พึงปฏิบัติต่อครู อาจารย์ผู้มีพระคุณด้วยการเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย แสดงความเคารพนับถือ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น หรือยกตนเทียมนาน

^{๑๐} พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), กตัญญูทวาทิ : เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก, (กรุงเทพมหานคร ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

^{๑๑} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พมพ.), บทสร้างนิสัย, (กรุงเทพมหานคร : กรุสภา, ๒๕๒๗). หน้า ๕๑.

๓) พลเมืองกตัญญู พึงปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี ถวายเป็นพระราชกุศลแด่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมทั้งคณะรัฐบาลของพระองค์ที่ทรงทะนุบำรุง สมณชีพราหมณ์ และปกครองทวยอาณาประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเป็นสุขทั่วราชอาณาจักร ตั้งหน้าประพฤติดน เป็นพลเมืองดีของชาติ มีความจงรักภักดีซื่อสัตย์สุจริต หมั่นประกอบภารกิจอันเป็นหน้าที่ของตน

๒. ความกตัญญูกตเวทีต่อสัตว์ คือ การตระหนักในคุณและหมั่นตอบแทนคุณของ สัตว์ที่มีคุณ เช่น สุนัข ซึ่งสัตว์เลี้ยงไว้เฝ้าบ้าน โกง กระบือ ซึ่งใช้เป็นพาหนะเทียมลากเข็นหรือ ไถนา ซึ่งการตอบแทนคุณของสัตว์ที่มีคุณนี้ สามารถทำได้โดยการเลี้ยงดูให้มีความสุข ไม่ปล่อยให้ อุดรอก อิดโรยและใช้สัตว์เหล่านั้นด้วยความปรานี ไม่ใช้งานเกินกำลัง เป็นต้น

๓. ความกตัญญูกตเวทีต่อสิ่งของ คือ การตระหนักในคุณและหมั่นตอบแทนคุณของ สิ่งของเครื่องที่เคยใช้คุณประโยชน์แก่ตน โดยหมั่นดูแลสิ่งเหล่านั้นไม่ให้ชำรุดเสียหาย เช่น บางคน เมื่อ ตั้งตัวได้ ก็นำไม้คานที่เคยใช้หาบขายของในช่วงที่เริ่มสร้างตัวใหม่ๆ มาเลี่ยมทองและเก็บไว้ เป็น ที่ระลึกอย่างดี เพื่อเป็นอนุสรณ์เตือนสติให้นึกถึงคุณของไม้คานนี้ที่ได้สร้างตัวตนกระทั่ง ตั้งตัวได้ในปัจจุบัน

พระสมชาย ฐานวุฑโฒ^{๐๐} ได้กล่าวไว้ในเรื่องของความกตัญญูว่า นอกจากความ กตัญญูกตเวทีทั้ง ๓ ประเภทแล้วยังมีความกตัญญูกตเวทีอีก ๒ ประเภท คือ ความกตัญญูกตเวที ต่อบุญและความกตัญญูกตเวทีต่อตนเอง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑. ความกตัญญูกตเวทีต่อบุญ คือ การตระหนักในคุณและหมั่นตอบแทนคุณของบุญ ว่าเป็นที่มาของความสำเร็จทั้งปวง นับตั้งแต่การมีอายุยืนยาว การมีสุขภาพที่ดี การมีสติปัญญา การ มีความสุขความเจริญ ตลอดจนกระทั่ง ตอบแทนคุณของบุญโดยการไม่ดูถูกบุญหมั่นระลึกถึงบุญ เก้าให้จิตใจชุ่มชื้นและไม่ประมาทในการสร้างบุญให้ยิ่งๆ ขึ้นไป

๒. ความกตัญญูกตเวทีต่อตนเอง คือ การตระหนักในคุณและหมั่นตอบแทนคุณของ ร่างกาย กล่าวคือ ตระหนักในคุณของร่างกายของตนเองว่า เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการทำความดี ใน การสร้างบุญนานาประการ เพื่อสร้างสรรค์ความสุขและความเจริญให้แก่ตนเองและหมั่นตอบแทน คุณของร่างกายด้วยการดูแลสุขภาพของตนให้ดี ไม่ทำลายร่างกายด้วยการเสพลิงเสพลิดเที่ยว เทร่ดึกๆ ดื่นๆ และไม่นำร่างกายนี้ไปใช้ในการทำความชั่วทั้งปวง

^{๐๐} พระสมชาย ฐานวุฑโฒ, มงคลชีวิต ฉบับธรรมทายาท, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (ปทุมธานี : บริษัท การพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๖๓-๖๔.

ผู้ที่จะได้ชื่อว่ามีความกตัญญูทวนทวนอย่างแท้จริง จึงจะต้องเป็นผู้ที่มีความกตัญญูทวนทวนทั้ง ๕ ประเภท คือ ความกตัญญูทวนทวนต่อบุคคล ความกตัญญูทวนทวนต่อสัตว์ ความกตัญญูทวนทวนต่อสิ่งของ ความกตัญญูทวนทวนต่อบุญและความกตัญญูทวนทวนต่อตนเอง

จากเรื่องความกตัญญูทวนทวนที่กล่าวข้างต้นนั้นผู้ปฏิบัติจะได้รับประโยชน์ คือ ทำให้คนเป็นคนดี รู้จักตอบแทนคุณในทางที่ถูกที่ควร ทำให้เป็นที่รักใคร่นับถือมีแต่คนสรรเสริญ ทำให้คนมีความรักใคร่กันช่วยเหลือกันเมื่อยามยาก เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกัน ส่วนคนที่อกตัญญูก็จะได้รับผล คือ เป็นที่รังเกียจของสังคม คนเกลียดชังมาก มักถูกเหยียดหยาม ถูกดูหมิ่น ไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วย ขาดพวกพ้องที่จะสนับสนุนช่วยเหลือ

จากการศึกษาความหมาย ขอบเขตและลักษณะของความกตัญญูข้างต้นจะเห็นว่าความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่สำคัญ เป็นความรู้สึกลึกซึ้งทางใจ เป็นต้นเหตุให้เกิดความกตเวทิตะ ความกตเวทิตะคือการกระทำอุปการะแก่ผู้ที่ได้เคยมีอุปการะแก่ตนมาก่อน ด้วยมุ่งจะให้เป็นการตอบแทนบุญคุณของบุญการ ด้วยมิได้หวังสินจ้างรางวัล หรือหวังจะให้เขาอุปการะตนมากยิ่งขึ้นและการอุปการะต้องเป็นไปในทางที่เกิดเป็นคุณ เป็นประโยชน์แก่ผู้ได้รับอุปการะตอบ ทั้งมิได้กระทำการตอบด้วยการประพฤติดุจริต ถ้าอุปการะตอบแทนในทางที่เป็นโทษ ย่อมไม่ถือว่าเป็นการกระทำตอบแทนบุญคุณของเขา หรือตอบแทนเขาด้วยการประพฤติดุจริต การกระทำตอบแทนบุญคุณของผู้อื่นที่ได้ชื่อว่า เป็นความกตเวทิตะ คือ อุปการะด้วยการตอบแทนไปในทางที่เป็นประโยชน์โดยไม่หวังสินจ้างและไม่เป็นการทำลายผู้อื่นให้เกิดความเสียหาย โดยระดับการตอบแทนจะนึกถึงบุญคุณที่ได้รับ ซึ่งเหล่านี้ล้วนเป็นพื้นฐานที่ทำให้สังคมเป็นอยู่อย่างสงบสุขโดยเฉพาะขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ล้วนแต่มีเรื่องของความกตัญญูทวนทวนเป็นพื้นฐานสำคัญ เช่น ความเคารพนับถือ ความเกรงใจต่อผู้ใหญ่หรือผู้มีบุญคุณ ซึ่งเรื่องของความกตัญญูทวนทวนนั้น เป็นการปลูกฝังที่เริ่มจากที่บ้านคือ บิดามารดาที่เปรียบเสมือนครูคนแรกในการอบรมสั่งสอนคุณธรรมในส่วนนี้ให้แก่ลูกทั้งหลาย ซึ่งต้องทำตัวอย่างที่ดีให้เด็กเห็นโดยการแสดงความเคารพนับถือเลี้ยงดูปู่ย่าตายายให้เด็กเห็นตัวอย่างที่ดีอยู่เสมอ หรือการแสดงด้วยคำพูดที่ไพเราะ เช่น การกล่าวคำขอบคุณ หรือการแสดงความระมัดระวังต่อผู้ที่ทำประโยชน์หรือความดีให้สิ่งเหล่านี้จะเป็นบันไดขั้นต้นของการปลูกฝังความกตัญญูทวนทวนที่ไปยังลูกหลานสืบต่อไป

๒.๒.๖ ด้านความขยันหมั่นเพียร

ก. ความหมายของความขยันหมั่นเพียร

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕^{๑๖} ภายใต้คำ “ขยัน” ได้ให้ความหมายของคำว่า ขยัน หมายถึง การทำงานอย่างแข็งขันไม่ปล่อยปละละเลย ทำหรือประพฤติเป็นปกติสม่ำเสมอ ไม่เกียจคร้าน แข็งแรง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๘)^{๑๖} ภายใต้คำ “หมั่น” ได้ให้ความหมายของคำว่า หมั่น หมายถึง ทำหรือประพฤติเป็นปกติสม่ำเสมอ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๘)^{๑๖} ภายใต้คำ “เพียร” ได้ให้ความหมายของคำว่า เพียร หมายถึง ความบากบั่น ความกล้าแข็ง พยายามจนกว่าจะสำเร็จ

ศศวรรณ เทศศรีเมือง^{๑๖} ให้ความหมายของความขยันหมั่นเพียรว่า หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่การทำงานและการประกอบอาชีพสุจริตอย่างกระตือรือร้นและตั้งใจจริงให้สำเร็จด้วยความมานะ อุตสาหะและได้กำหนดขอบข่ายของความขยันหมั่นเพียรไว้ ๓ ด้าน คือ

๑. ความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียน หมายถึง การที่นักเรียนมีความรักความตั้งใจมุ่งมั่นศึกษาเล่าเรียนไม่ย่อท้อ แม้บางครั้งบทเรียนจะยากหรือมีอุปสรรคต่างๆ ก็มานะทำงานกระทั่งสำเร็จ เมื่อมีเวลาว่างก็ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียนทุกวันโดยการอ่านหนังสือ ศึกษาค้นคว้าจากแหล่งความรู้ต่างๆ เพิ่มเติมทบทวนบทเรียนทุกวันและเตรียมตัวศึกษาบทเรียนมาล่วงหน้าทุกครั้ง เมื่อมีปัญหาหรือสงสัยด้านการเรียนก็พยายามศึกษาหาความรู้ด้วยวิธีการที่ถูกต้อง เพื่อคลี่คลายปัญหาของตน

๒. ความขยันหมั่นเพียรที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือชุมชน หมายถึง การที่นักเรียนมีความรักความตั้งใจร่วมทำงานสุจริตและเป็นประโยชน์ต่อสังคม มีความกระตือรือร้นที่จะทำงาน

^{๑๖}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘), หน้า ๓๘.

^{๑๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

^{๑๖}อ้างแล้ว, หน้า ๓๘.

^{๑๖}ศศวรรณ เทศศรีเมือง, “การเปรียบเทียบผลของการควบคุมตนเองและการชี้แนะที่มีต่อความขยันหมั่นเพียรในการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนสตรีราชินูทิศ จังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒนประสานมิตร, ๒๕๓๕), หน้า ๒๓.

ดังกล่าวมาร่วมงานทุกครั้งด้วยความเต็มใจและปรารถนาดี ไม่เลือกงานหรือรังเกียจงาน โดยยึดถือวัตถุประสงค์หรือตัวบุคคล พยายามคือ ศึกษาและสร้างสรรค์งานที่ส่งผลประโยชน์ต่อสังคมหรือชุมชนอยู่เสมอ

๓. ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติงานของตน หมายถึง การที่นักเรียนมีความตั้งใจที่จะทำงานศึกษางาน ฝึกฝนงานให้มีความสามารถ ความชำนาญในงานที่เกี่ยวกับตนเองใช้เวลาว่างศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในงานอยู่เสมอและคิดสร้างสรรค์งานอันเป็นประโยชน์ต่อตนเอง

พระธรรมปิฎก (ปยุตฺ ฺปยุตฺโต)^{๖๐} กล่าวว่า ความขยันหมั่นเพียร คือ มีกำลังใจแข็งแกร่ง ไม่ท้อถอยเฉื่อยชา เพียรก้าวหน้าเรื่อยไป

สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ^{๖๑} ให้ความหมายของความขยันหมั่นเพียรว่า หมายถึง ความตั้งใจที่ปฏิบัติหน้าที่และกระทำกิจของตนให้สำเร็จด้วยความมานะ อุตสาหะ อดทนไม่ย่อท้อ และปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอ จนหน้าที่การงานนั้นสำเร็จลุล่วงไป

ข. ลักษณะพฤติกรรมของความขยันหมั่นเพียร

นันทวัน พนมเขต ให้อธิบายถึงลักษณะของความขยันหมั่นเพียรว่า บุคคลที่มีความพยายามอย่างสม่ำเสมอในการปฏิบัติหน้าที่การงานด้วยความเข้มแข็ง รับผิดชอบ อดทนและมานะบากบั่น ไม่ท้อถอย ซึ่งลักษณะของความขยันหมั่นเพียรนั้นจำแนกได้ ดังนี้

๑. เพียรหา เช่น หาความรู้

๒. เพียรรักษา คือ รักษาของที่มีอยู่มิให้เสียหายก่อนเวลาที่จะควรจะเป็น เช่น รักษาความดี รักษาทรัพย์

๓. เพียรละ คือ การละทิ้งความชั่วทั้งปวงที่มีอยู่ เช่น ละความเกียจคร้าน ละความโลภ ละความโกรธ เป็นต้น

๔. เพียรระวัง คือ ระมัดระวังมิให้ความชั่วเกิดขึ้น พยายามหลีกเลี่ยงหนีห่างไกลความชั่วทั้งปวง^{๖๒}

^{๖๐} พระธรรมปิฎก, (ประยูร ฺปยุตฺโต) , การพัฒนาจริยธรรม , พิมพ์ครั้งที่ ๔ , (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๘), หน้า ๔๕.

^{๖๑} สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ, แผนการสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (สสน. ป.๖), (กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายนวัตกรรมการศึกษา, ม.ป.ป., ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^{๖๒} นันทวัน พนมเขต, “ปัจจัยบางประการที่มีความสัมพันธ์กับความขยันหมั่นเพียรในการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด”, รายงานการค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑) หน้า ๑๕.

เมื่อเทียบกับหลักพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนให้พุทธศาสนิกชนมีอิทธิบาท ๔ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ ๔ ประการ ความขยันหมั่นเพียร เป็นส่วนหนึ่งของอิทธิบาท ๔ ดังนี้

๑. ฉันทะ ความพอใจ ใฝ่ใจรักที่จะทำสิ่งนั้นและปรารถนาที่จะทำให้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป
๒. วิริยะ ความเพียร ความขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง

๓. จิตตะ ความคิด ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด มีสมาธิ มีจิตใจจดจ่อต่อการทำงาน

๔. วิมังสา ความไตร่ตรอง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผล ประเมิน ผลงานและหาวิธีแก้ไขปรับปรุงผลงานให้ดียิ่งขึ้น

ธรรมะ ๔ ประการนี้ มีความเกี่ยวข้องต่อเนื่องกัน คือ ฉันทะช่วยให้เกิดวิริยะ เมื่อวิริยะเกิดแล้วก็สนับสนุนจิตตะให้เกิดได้ด้วย เมื่อเกิดจิตตะแล้ววิมังสาก็เกิดได้ เมื่อบุคคลมีธรรมะครบ ๔ ประการแล้ว จะทำกิจกรรมใดไม่ว่าจะเป็นการศึกษาเล่าเรียน การประกอบอาชีพ การประพฤติ ธรรมะหรือทำธุระหน้าที่ใดก็ตาม ย่อมสำเร็จตามความประสงค์

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ^{๖๐} ก็ได้ให้ความหมายของความขยันหมั่นเพียรว่า ความขยันหมั่นเพียรหมายถึง ความพยายามที่ทำงานให้สำเร็จ ซึ่งรวมไปถึงความพึงพอใจ ความมีใจจดจ่อและการควบคุมตนเองอยู่ด้วยและผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียรในการเรียน จะต้องแสดงลักษณะพฤติกรรม ดังนี้

๑. มาโรงเรียนสม่ำเสมอไม่ขาดเรียนถ้าไม่จำเป็น
๒. กระตือรือร้นมาโรงเรียนโดยไม่ให้ใครเตือน
๓. ตั้งใจทำงานให้เสร็จภายในเวลาที่กำหนดทุกครั้ง
๔. อ่านหนังสือเมื่อมีเวลาว่าง
๕. ทำงานที่ได้รับมอบหมายโดยไม่บ่น ไม่ทอดทิ้ง
๖. ช่วยเหลืองานครู เพื่อน หรืองานโรงเรียนเท่าที่จะช่วยได้ด้วยความเต็มใจ
๗. ส่งงานสม่ำเสมอ
๘. ใช้เวลาว่างของตนทำงานให้เป็นประโยชน์
๙. มีความมานะบากบั่นที่จะทำงานให้ผิคน้อยที่สุด

^{๖๐} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, การวัดและประเมินผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๖.

๑๐. ชอบศึกษาค้นคว้า สอบถาม หาความรู้ความจริงอยู่เสมอ

๑๑. ไม่ละเลยหรือทอดทิ้งธุรการงานของตน

๑๒. ทำงานต่างๆ เช่น อ่าน เขียนหนังสือ คิดคำนวณ สังเกตสิ่งแวดล้อม เป็นกิจวัตร หรือสม่ำเสมอ

๑๓. ควบคุมตนเองให้ใช้เวลาในการทำงานได้ตามกำหนดเสมอ

๑๔. มีความตื่นตัวและสม่ำเสมอในการทำงานทุกอย่าง

๑๕. ทำงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความตั้งใจ ไม่ละทิ้งหน้าที่ของตนและพยายามทำจนสำเร็จ

๑๖. ตรวจสอบวิธี ปรับปรุงวิธีการทำงานให้มีประสิทธิภาพและก้าวหน้าอยู่ตลอดเวลา

๑๗. แสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยเฉพาะในสายวิชางานของตน

๑๘. ใช้เวลาว่างของตนทำงานที่เป็นประโยชน์

๑๙. แนะนำเพื่อนหรือผู้ใกล้ชิดให้ช่วยในการเรียน

๒๐. ทำงานกลุ่มตามที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ

๒๑. ช่วยเหลืองานของครูอาจารย์หรือเพื่อน เท่าที่จะช่วยได้ด้วยความเต็มใจ และพยายามทำให้ดีที่สุด

๒๒. ช่วยทำงานบ้านเพื่อแบ่งเบาภาระของพ่อแม่หรือผู้ปกครอง

๒๓. เข้าร่วมทำงานกับหมู่คณะด้วยความเต็มใจและตั้งใจทำให้ดีที่สุด

๒๔. ช่วยเหลือในกิจการงานของบ้านและทางโรงเรียนด้วยความเต็มใจและตั้งใจทำให้ดีที่สุด

๒๕. ช่วยแนะนำถ่ายทอดความรู้ให้แก่เพื่อนด้วยความเต็มใจ

๒๖. ให้ความคิดเห็นและความร่วมมือในการทำงานของหมู่คณะด้วยความเต็มใจ

๒๗. ให้ความเอาใจใส่คอยชวนช่วยช่วยเหลือกิจการงานของเพื่อนอย่างใกล้ชิด

ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดีโดยไม่หวั่นต่ออุปสรรคใดๆ

๒๘. หมั่นตักเตือนเพื่อนร่วมงานให้ทำด้วยความตั้งใจและอดทน

๒๙. ช่วยดูแลรักษาความสะอาดของห้องเรียนและบริเวณ โรงเรียนให้สะอาดเสมอ

๓๐. ช่วยเหลือกิจการของหมู่คณะตามความรู้ความสามารถของตน

๓๑. ไม่เกี่ยงหรือเลี่ยงงานของส่วนรวม

๓๒. ช่วยดูแลรักษาสมบัติของส่วนรวม

๓๓. พร้อมเพรียงกันทำกิจกรรมทั้งหลายที่พึงกระทำร่วมกัน

๓๔. สนใจและตั้งใจทำงานเพื่อส่วนรวมอย่างสม่ำเสมอ

- ๓๖. มีความเพียรพยายามที่จะนำชื่อเสียงมาสู่โรงเรียน
 - ๓๗. มีความกระตือรือร้นในการทำงานส่วนรวมมากกว่าส่วนตน
 - ๓๘. อาสาสมัครทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและชุมชน
 - ๓๙. มีความพยายามอดสาหะในการทำงานที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
 - ๔๐. เสียสละและไม่ทอดทิ้งงานของส่วนรวมและชุมชน
 - ๔๑. เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่สร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชน
 - ๔๒. มีความรับผิดชอบไม่ทอดทิ้งธุระหรือหน้าที่ของตนที่มีต่อส่วนรวม
 - ๔๓. ไม่เพิกเฉยละเลยงานที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมและชุมชน
 - ๔๔. ปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นทั้งของตนและสังคม
 - ๔๕. ให้มีความร่วมมือและความคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่อที่ประชุมหรือส่วนรวม
- ทุกครั้งที่มีโอกาส เพื่อให้การงานของส่วนรวมนั้นมีอุปสรรคน้อยที่สุด
- ๔๖. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ เพื่อปรึกษาหารือกิจการงานกันโดยสม่ำเสมอ

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี เอกสารและตำรา พอสรุปได้ว่า ความหมายและลักษณะของความขยันหมั่นเพียรนั้น หมายถึง ความมานะพยายามในการที่จะทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ ความขยันหมั่นเพียรจึงเป็นธรรมที่ช่วยเสริมสร้างความสำเร็จในชีวิต ควรใช้ร่วมกับ “ปัญญา” และจริยธรรมในหมวดอิทธิบาท ๔ ที่ เน้นความพอใจ ความเพียร ความมีใจจดจ่อและความไต่ตรง การปฏิบัติ ควรเน้นการควบคุมตนเอง ความมีระเบียบวินัยในตนเองและความรับผิดชอบต่อหน้า ความอดทนต่อความทุกข์ อดทนต่อปัญหาอุปสรรคต่างๆ จึงจะทำให้การทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี งานก็มีคุณภาพ เพราะใช้ความอดทนและมีปัญญาไต่ตรงต่ออุปสรรค แล้วค่อยแก้ปัญหา ถือว่าเป็นความรู้คู่กับความมานะอดสาหะและไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคใช้ความรู้ที่มีอยู่อย่างเต็มความสามารถ

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมนึก แกระหัน^{๒*} ได้ศึกษาพฤติกรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอคำชะอี สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนในสังกัด

^{๒*} สมนึก แกระหัน, “พฤติกรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอคำชะอี สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑), บทคัดย่อ.

สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอคำชะอี สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร ปีการศึกษา ๒๕๔๑ จำนวน ๒๓๖ คน แยกเป็นชาย ๑๑๕ คน ได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ผลการศึกษาพบว่า

๑. พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนในสังกัด

สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอคำชะอี สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับสูงทุกด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ด้านความสามัคคี ความเมตตา กรุณา ความมีระเบียบวินัย ในตนเอง ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียรและความเสียสละ

เมื่อพิจารณาตามเพศพบว่า

๑) พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชาย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอคำชะอี สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับสูง ๓ ด้าน คือ ด้านความสามัคคี ด้านความเมตตา กรุณาและความมีระเบียบวินัยในตนเอง อยู่ในระดับปานกลาง ๑ ด้าน คือ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียรและความเสียสละ

๒) พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนหญิง ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอคำชะอี สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับสูงทุกด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ด้านความสามัคคี ความเมตตา กรุณา ความมีระเบียบวินัยในตนเอง ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียรและความเสียสละ

๒. พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงโดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยนักเรียนหญิงมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนชาย ทุกด้าน

กัลยา ศรีปาน^{๖๐} ได้ศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษา กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ จำนวน ๑๘๒ คน เครื่องมือที่ใช้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า พบว่า ระดับคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโดยภาพรวม องค์กรประกอบด้านความใฝ่รู้ ด้านการประหยัด ด้านความ

^{๖๐} กัลยา ศรีปาน, “ศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ), ๒๕๔๒, บทคัดย่อ.

เสียสละ ด้านความเมตตากรุณา ด้านการตรงต่อเวลา ด้านความสามัคคี อยู่ในระดับปานกลาง
องค์ประกอบด้านความขยัน ความมีระเบียบวินัย ด้านความกตัญญูกตเวที ด้านความเป็นผู้มี
วัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านความอดทนด้านความ
ซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม อยู่ในระดับน้อย

รุ่งทิวา กันหาทิพย์^{๒๒} ได้ศึกษาผลของการอบรมเลี้ยงดูต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบ
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ จังหวัดบุรีรัมย์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑
จำนวน ๕๘๘ คน ปีการศึกษา ๒๕๔๒ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า

๑. นักเรียนโดยส่วนรวมที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีพฤติกรรม
ความรับผิดชอบโดยภาพรวมและรายด้าน ๑ ด้านอยู่ในระดับมาก คือ ความรับผิดชอบต่อครอบครัว
ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษาและความรับผิดชอบต่อสังคมและมีพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ
ต่อตนเองอยู่ในระดับปานกลาง นักเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษามีความรับผิดชอบโดยภาพรวมและ
รายด้าน ๒ ด้าน อยู่ในระดับมาก คือ ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษาและความรับผิดชอบต่อสังคม
และมีความรับผิดชอบอีก ๒ ด้านที่เหลืออยู่ในระดับปานกลาง

๒. นักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมีพฤติกรรมความรับผิดชอบ
โดยภาพรวมและรายด้านทั้ง ๔ ด้าน มากกว่านักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย
และแบบเข้มงวดกวดขันและนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน มีพฤติกรรม
ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษาและความรับผิดชอบต่อสังคม มากกว่านักเรียนที่ได้รับการอบรม
เลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ละมัย สุวรรณสิงห์^{๒๓} ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบคุณธรรมด้านความ
รับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัยและความกตัญญูกตเวทีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ที่มีการ
อบรมเลี้ยงดูเชาวันปัญญาและเชาวันอารมณ์แตกต่างกัน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาได้แก่
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดมหาสารคาม ภาคเรียนที่ ๒ ปี

^{๒๒} รุ่งทิวา กันหาทิพย์, “ผลของการอบรมเลี้ยงดูต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบของนักเรียนชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ ๑ - จังหวัดบุรีรัมย์”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม, ๒๕๔๑), บทคัดย่อ.

^{๒๓} ละมัย สุวรรณสิงห์, “การเปรียบเทียบคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัยและ
ความกตัญญูกตเวทีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ที่มีการอบรมเลี้ยงดูเชาวันปัญญาและเชาวันอารมณ์
แตกต่างกัน”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑), บทคัดย่อ.

การศึกษา ๒๕๔๖ จำนวน ๓๘๔ คน โดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Random Sampling) ผลการวิจัยพบว่า

๑. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ที่จำแนกตามการอบรมเลี้ยงดู ระดับเชาวน์ปัญญา และระดับเชาวน์อารมณ์ โดยรวมมีคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ ด้านความมีระเบียบวินัยและด้าน ความกตัญญูทวดเทที่ อยู่ในระดับสูง

๒. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ มีการอบรมเลี้ยงดูแตกต่างกัน ๓ แบบ มีคุณธรรมด้าน ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัยและความกตัญญูทวดเทที่ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .๐๕ โดยนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมีคุณธรรม ทุกด้านสูงกว่านักเรียน ที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันและนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน มีคุณธรรมทุกด้านสูงกว่าแบบปล่อยปละละเลย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ที่มีระดับเชาวน์ปัญญาแตกต่างกัน มีคุณธรรมด้าน ความกตัญญูทวดเทที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยนักเรียนที่มีเชาวน์ปัญญา ระดับสูงมีคุณธรรมสูงกว่าระดับปานกลางและเชาวน์ปัญญาระดับปานกลางมีคุณธรรมสูงกว่า เชาวน์ปัญญาระดับต่ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ แต่นักเรียนที่มีระดับเชาวน์ปัญญา ต่างกันมีคุณธรรมด้านความรับผิดชอบและด้านความมีระเบียบวินัยไม่แตกต่างกัน

๔. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ที่มีระดับเชาวน์อารมณ์แตกต่างกันทั้ง ๓ ระดับมี คุณธรรมด้านความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัยและความกตัญญูทวดเทที่ แตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยนักเรียนที่มีเชาวน์อารมณ์ระดับสูงมีคุณธรรมทุกด้านสูงกว่า นักเรียนที่มีเชาวน์อารมณ์ระดับปานกลางและนักเรียนที่มีเชาวน์อารมณ์ระดับปานกลางมีคุณธรรม ทุกด้านสูงกว่าเชาวน์อารมณ์ระดับต่ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

พระจิระวัฒน์ แก้วมะ^๖ ได้ศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความขยันหมั่นเพียรและความสามัคคี ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ ๖ กับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต ๑ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการ วิจัยได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ จำนวน ๕๗๒ คน สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต ๑ ผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า

^๖พระจิระวัฒน์ แก้วมะ, “การเปรียบเทียบจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ ความ มีระเบียบวินัย ความขยันหมั่นเพียรและความสามัคคี ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ กับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต ๑ ”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

๑. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ มีจริยธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก เพื่อพิจารณารายด้านพบว่า นักเรียนมีจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความขยันหมั่นเพียรและความสามัคคี อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๒. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ มีจริยธรรม โดยรวมและรายด้านทั้ง ๕ ด้านสูงกว่านักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

พรชัย กาลภูธร^{๖๐} ได้ศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต ๒ ที่มีการอบรมเลี้ยงดูชาวปัญญาและความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคแตกต่างกัน กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต ๒ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๔๘

จำนวน ๓๓๐ คน โดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน ผลการวิจัยพบว่า

๑. นักเรียนมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความเมตตา กรุณา ความกตัญญูกตเวทีและความซื่อสัตย์อยู่ในระดับสูง

๒. นักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความเมตตา กรุณา ความกตัญญูกตเวทีและความซื่อสัตย์สูงกว่านักเรียนที่มีการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓. นักเรียนที่มีระดับความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคสูง มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความเมตตา กรุณา ความกตัญญูกตเวทีและความซื่อสัตย์ สูงกว่านักเรียนที่มีระดับความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคปานกลางและระดับต่ำและนักเรียนที่มีระดับความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคปานกลางมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมทุกด้าน สูงกว่านักเรียนที่มีระดับความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคต่ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

^{๖๐}พรชัย กาลภูธร, “การเปรียบเทียบพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต ๒ ที่มีการอบรมเลี้ยงดูชาวปัญญาและความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรคแตกต่างกัน”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

วิระวัฒน์ ศรีจำรัส^{๖๐} ได้ทำการวิจัยเรื่องพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนฝ่ายการศึกษาสังฆมณฑลกรุงเทพฯ เขต ๔ จังหวัดฉะเชิงเทรา กลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยเป็นนักเรียน ๒๒๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามแบบวัดพฤติกรรมเชิงจริยธรรม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ คะแนนเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐานและการทดสอบค่าที ผลการวิจัยพบว่า

พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนของฝ่ายการศึกษาสังฆมณฑลกรุงเทพฯ เขต ๔ จังหวัดฉะเชิงเทราโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความใฝ่รู้ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความขยันหมั่นเพียร ด้านการประหยัด ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความเมตตากรุณา ด้านความสามัคคีอยู่ในระดับมากและด้านความกตัญญูกตเวทีมากที่สุด

นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีพฤติกรรมทางจริยธรรม โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เมื่อพิจารณารายด้าน ปรากฏว่า ด้านใฝ่รู้ ด้านการประหยัด ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความเมตตากรุณา ด้านความสามัคคี ด้านความกตัญญูกตเวที แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนด้านความซื่อสัตย์สุจริตแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สุภาวดี สองเมือง^{๖๑} ได้ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน ๔๓๕ คน ผลการศึกษาพบว่า

๑. นักเรียนโดยรวมและจำแนกตามการอบรมเลี้ยงดู อาชีพผู้ปกครอง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเพศส่วนใหญ่มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางโดยมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความกตัญญูกตเวที ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความกตัญญูกตเวที ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความมีเหตุผล อยู่ในระดับสูงและมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านการประหยัดและความเสียสละอยู่ในระดับปานกลาง

๒. นักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยแบบมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมโดยรวมด้านความซื่อสัตย์ ด้านความกตัญญูกตเวที ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความมีเหตุผลและด้าน

^{๖๐}วิระวัฒน์ ศรีจำรัส, พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนฝ่ายการศึกษาสังฆมณฑลกรุงเทพฯ เขต ๔ จังหวัดฉะเชิงเทรา, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

^{๖๑}สุภาวดี สองเมือง, “การศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๕), บทคัดย่อ.

ความเสียสละ มากกว่านักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันและแบบปล่อยปละละเลย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓. มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิธีการอบรมเลี้ยงดูกับอาชีพผู้ปกครองและวิธีการอบรมเลี้ยงดูกับเพศ ต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรม โดยรวมด้านความรับผิดชอบและอาชีพผู้ปกครองมีปฏิสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในด้านการประหยัด

๒.๔. กรอบแนวความคิดในการวิจัย

ผู้ศึกษาได้เลือกศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมโดยนำหลักจริยธรรมจากหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ มี ๕ ด้าน คือ^{๖๐}

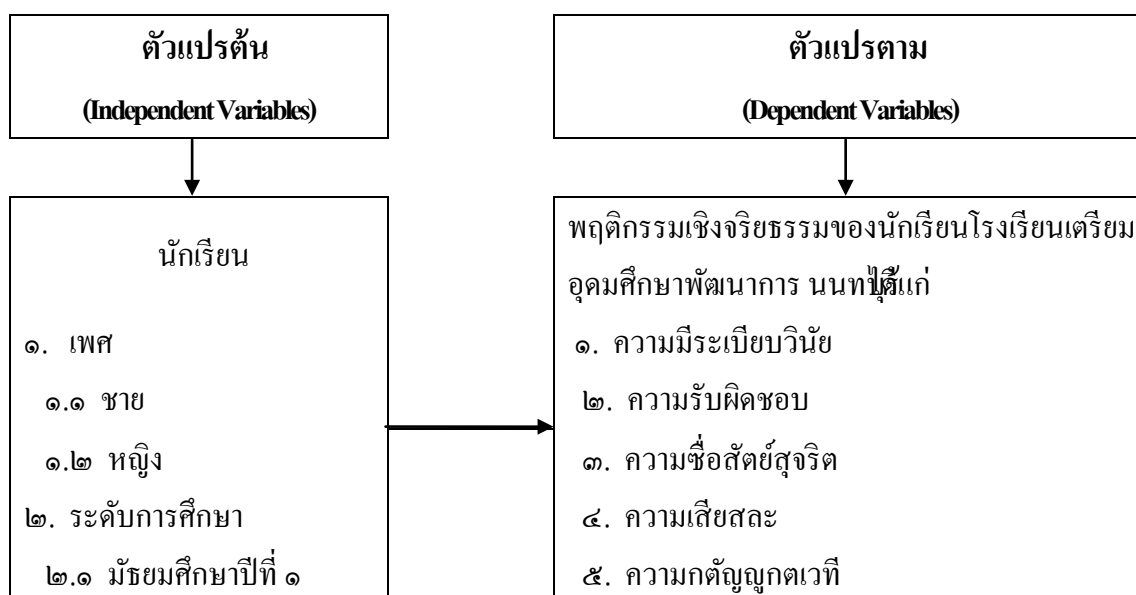
๑. ความซื่อสัตย์สุจริต
๒. ความเสียสละ
๓. ความมีวินัยในตนเอง
๔. ความอดทนอดกลั้นและ
๕. ความประหยัด

^{๖๐} สำนักรับนโยบายและแผนการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำนักปลัดกระทรวง
กระทรวงศึกษาธิการ.ป.ป., พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ , (กรุงเทพมหานคร : บริษัท
พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

นำหัวข้อทั้ง ๕ มาปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ โดยได้ตัดพฤติกรรมด้านความอดทนอดกลั้นและพฤติกรรมด้านความประหยัคออกไปและเพิ่มเติมพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ ความกตัญญูทดแทนและความขยันหมั่นเพียร รวมเป็น ๖ ด้านดังนี้

๑. ด้านความมีระเบียบวินัย
๒. ด้านความรับผิดชอบ
๓. ด้านความซื่อสัตย์
๔. ด้านความเสียสละ
๕. ด้านความกตัญญูทดแทน
๖. ด้านความขยันหมั่นเพียร

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่องพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของมัธยมศึกษาชั้นปี ๑ จึงกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

๒.๒ มัธยมศึกษาปีที่ ๒ ๒.๓ มัธยมศึกษาปีที่ ๓ ๒.๔ มัธยมศึกษาปีที่ ๔ ๒.๕ มัธยมศึกษาปีที่ ๕ ๒.๖ มัธยมศึกษาปีที่ ๖ ๓. อาชีพผู้ปกครอง ๓.๑ เจ้าของกิจการ ๓.๒ รับราชการ ๓.๓ พนักงานบริษัทเอกชน ๓.๔ อาชีพอื่นๆ	๖. ความขยันหมั่นเพียร
--	-----------------------

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย